

A decorative graphic on the right side of the page consists of three blue circles of varying sizes and three thin blue lines. One line starts from the top left and passes through the top and middle circles. Another line starts from the top left and passes through the middle circle. A third line starts from the top right and passes through the middle and bottom circles. The circles have a radial gradient from light to dark blue.

VZGOJNI ZAVODI

Izhodišča za sistemsko ureditev in pilotni projekt

Mag. Polona Šoln Vrbinc

Dr. Manica Jakič Brezočnik

Mag. Ksenija Švalj

Kazalo vsebine

1. Splošno o vzgojnih zavodih danes.....	3
2. Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (ČVM)	10
3. Zakonske podlage.....	12
3.1. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1)	12
3.2. Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s ... posebnimi potrebami.....	13
3.3. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZDR)	13
3.4. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij	13
4. Analiza stanja vzgojnih zavodov (povzeto po Krajncan, Šoln Vrbinc, 2015)	14
5. Tuje izkušnje.....	19
5.1. Nizozemska	19
5.2. Nemški sistem vzgojne pomoči	24
5.2.1. Predstavitev sistema (dr. Mitja Krajncan, Univerza na Primorskem)	24
5.2.2. Socialnopedagoška pomoč družinam (v nadaljevanju SPPD) – Simona Lesar	27
5.2.3. Posebne oblike socialno pedagoške oskrbe otrok in mladostnikov v stanovanjskih skupinah (Kiehn, E., 1997).....	29
5.3. Švica	30
6. Primeri različnih praks pri delu z otroki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami	31
6.1. Mladinska stanovanja	31
6.2. Dejavnost na terapevtski domačiji Appaloosa ranč (Dominique Artel)	34
6.3. Preventivne aktivnosti za otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (Nika Dulmin, psih.)	36
6.4. Inštitut Knoll za glasbeno terapijo in supervizijo	40
6.5. Koncept specialno pedagoškega jahanja (Galophea)	41
6.6. Program starševstva »Neverjetna leta« (dr. Marija Anderluh).....	42
6.7. Šport za preventivno preprečevanje kriminalitete med mladimi (povzeto po Sedej, 2016)	43
7. Izhodišča za pripravo pilotnih projektov kot osnova za pripravo systemske ureditve delovanja	45
vzgojnih zavodov.....	45
7.1. Strokovna podpora družinam, vrtcem in šolam.....	46
7.2. Vzgojni program in oblike dela v vzgojnem zavodu	47
7.3. Programi za intenzivno obravnavo otrok/mladostnikov.....	48
7.4. Prehod iz vzgojnega zavoda	49
8. Viri in literatura	51

9. Priloga 53

1. Splošno o vzgojnih zavodih danes

Vzgojne ustanove v Sloveniji ustanavlja država in so namenjene otrokom in mladostnikom z vedenjskimi in čustvenimi motnjami (v nadaljevanju: otroci s ČVM), ki nimajo ustreznega družinskega varstva, oskrbe in vzgoje. V zakonodaji so opredeljene kot zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami za otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

Sloveniji deluje 10 zavodov za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi motnjami in 1 prevzgojni zavod, ki se med seboj razlikujejo:

- po starosti populacije (nekateri so namenjeni le šoloobveznim otrokom, drugi mladostnikom po zaključeni šolski obveznosti, tretji sprejemajo oboje);
- po spolu (nekateri sprejemajo le fante, drugi fante in dekleta);
- po organiziranosti izobraževanja (nekateri imajo interno izobraževanje, drugod otroci in mladostniki obiskujejo šole v okolju, kjer je ustanova);
- glede na organiziranost življenja (nekateri imajo vzgojne skupine, drugi stanovanjske skupine, tretji imenujejo skupino otrok in mladostnikov družina);
- glede na nameščanje otrok (v ene centri za socialno delo, v druge centri za socialno delo in sodišča, v prevzgojni dom pa le sodišča).
- o vključitvi v nekatere programe pa se v okviru zakonsko določenih postopkov prešolanja otrok in mladostnikov ter ob vednosti in sodelovanju pristojnih centrov za socialno delo dogovorijo starši neposredno z izvajalci (Vzgojni zavodi, 2004).

Vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami je odgovorna družbena naloga učiteljev, poklicnih vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev, saj prevzema nase odgovornost za celovit osebni razvoj otrok in mladostnikov, predvsem pa poskuša nadoknaditi razvojne primanjkljaje in vrzeli, ki so nastali v predhodnih razvojnih obdobjih (Vzgojni zavodi, 2004).

Vloga vzgojnih zavodov je vzgojna, kompenzacijska, korektivna in preventivna.

Zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami za otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami so:

VZGOJNI ZAVODI

Vzgojni zavod sprejema otroke in mladostnike z vedenjskimi motnjami. Le v Vzgojnem zavodu Planina sprejemajo še otroke oz. mladostnike z lažjo motnjo v duševnem razvoju. V vzgojni zavod jih lahko napotijo le centri za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) in mladinsko sodišče. V prvem primeru gre za vzgojno varstveni in preprečevalni ukrep. V drugem primeru pa gre za sodni ukrep oddaje otroka oz. mladostnika v vzgojni zavod. Vzgojni zavodi sprejemajo otroke od 6. leta starosti dalje in lahko v zavodu ostanejo vse do 17. leta. Medtem ko zavodi za adolescente sprejmejo mladostnike stare od 14. do 18. leta starosti, s tem da lahko ostanejo v njem do dopolnjenega 21. leta (Skalar, 1995, str.5).

STANOVANJSKE SKUPINE

So stanovanja namenjena otrokom oz. mladostnikom, ki so vzgojno ogroženi ter obiskujejo osnovne in srednje šole. V samih skupinah poteka celotna nega, vzgoja, oskrba, izobraževanje in usposabljanje. V stanovanjsko skupnost otroke in mladostnike nameščajo centri za socialno delo ter matični vzgojni zavodi. Kadar namestijo osebe v stanovanjsko skupino oz. matične zavode, gre za dopolnilno obliko zavodske vzgoje, ki prispeva k mehkeemu prehodu iz bolj zaprtega in strukturiranega zavodskega okolja v samostojno življenje. Za premestitev se vzgojni zavodi odločijo, kadar otroci in mladostniki izpolnjujejo pogoje za samostojno in manj nadzorovano življenje. Stanovanjske skupine so urejene po vzgledu družinskega koncepta (Skalar, 1995).

MLADINSKI DOMOVI

Sprejemajo otroke oz. mladostnike, ki so ostali brez varstva in vzgoje v lastni družini, ki so vzgojno ogroženi, vzgojno težavni, pa tudi otroke s čustvenimi in vedenjskimi težavami. Večina teh otrok ima tudi učne težave. V dom jih usmerjajo CSD. Namen bivanja v domu je zagotovitev pogojev varnega in zdravega osebnega razvoja, cilj pa uspešen zaključek OŠ in/ali poklicnega izobraževanja. Otroci oz. mladostniki, ki se po odpustu ne morejo vrniti v svoje matične družine, si morajo ustvariti pogoje za samostojno življenje, pri čemer jim pomagata dom (strokovni delavci - vzgojitelji) in pristojni CSD. Vzgojni program se izvaja pretežno v vzgojnih skupinah (v domu) ali stanovanjskih skupinah na različnih lokacijah.

PREVZGOJNI DOM

Sem napotijo mladostnike obeh spolov na prestajanje vzgojnega ukrepa, ki ga je odredilo mladinsko sodišče. Vanj so napoteni mladostniki v starosti od 14. do 21. leta, s tem da lahko ostanejo v prevzgojnem domu do dopolnjenega 23. leta.

Vzgojni zavodi sodelujejo s CSD (v času nameščanja varovanca v ustanovo in odpuščanja), starši, krajevno skupnostjo (prostovoljne akcije širšega družbenega pomena), zdravstvenimi službami (psiholog, pedopsihiater, fizioterapevt...), sodstvom, policijo, šolo, društvi in delovnimi organizacijami (integracija).

Okvirni vzgojni program opredeljuje sledeče sklope ciljev:

VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI CILJI

Le-ti so identični vzgojno-izobraževalnim ciljem v šolstvu, saj so del šolskega sistema. Razlike so pretežno v didaktično-metodičnem pogledu.

SOCIALNO-VARSTVENI IN ZDRAVSTVENI CILJI

Vzgojna ustanova skrbi za fizično varnost, osebno integriteto varovancev, za zagotavljanje možnosti in pogojev za življenje, za zadovoljevanje potreb varovancev, za učenje, delo ter nemoten psihofizičen razvoj. V primeru bolezni mora zagotoviti tudi ustrezno zdravstveno nego oz. celostno obravnavo.

KOMPENZACIJSKI CILJI

Vzgojna ustanova nadomesti učne, delovne, čustvene, socialne, higienske itd. primanjkljaje z različnimi vzgojnimi, zdravstvenimi, fizioterapevtskimi in socialnimi dejavnostmi.

KOREKTIVNI CILJI

Se nanašajo na osebnostne, vedenjske in funkcionalne motnje, ki se jih lahko ublaži s posebnimi psihoterapevtskimi socialno pedagoškimi in pedagoškimi programi.

CILJI PREVENTIVE NOVIH RAZVOJNIH TEŽAV

Tu je pomembno sodelovanje s starši ter strokovno obravnavanje družine s strani drugih služb ter ustvarjanje ustrezne psihosocialne klime v vzgojni ustanovi.

OSEBNOSTNO-SOCIALNO INTEGRACIJSKI CILJI

Otroci se znotraj vzgojnih ustanov kulturno, športno, rekreativno in humanitarno udeležujejo. Takoj ko ne ogrožajo več sebe in drugih, se pričnejo vključevati v različne organizacije, društva, klube itd.

Naloge vzgojnih zavodov

Vzgojna ustanova funkcionira na osnovi strokovnih podlag (strokovna izhodišča, oblike, metode, sredstva). Naloge pa izhajajo iz ustreznih zakonov, podzakonskih in drugih normativnih aktov in standardov, ki urejajo delovanje vzgojne ustanove. Prav tako izhajajo iz razvojnih potreb varovancev, iz ciljev delovanja ustanove, temeljnih pravic gojencev po ustavi, deklaraciji o temeljnih pravicah otrok ter namena in pomena ustanove za družbo. Naloge vzgojne ustanove glede na specifičnost potreb varovancev so podrobneje opredeljene v letnih programih ali v letnih programih njenih integralnih delov (Škoflek in dr., 2003).

Naloge so:

- naloge za zdrav duševni in telesni (psihosomatski) razvoj;
- navajanje na kulturno bivanje;
- skrb za kognitivni razvoj;
- naloge širšega vzgojnega, moralno-etičnega, estetskega in kulturnega pomena;
- vzdrževanje in razvijanje varovančevih stikov izven ustanove;
- kompenzacijske naloge (osvojitve manjkajočega znanja, čustvenih in socialnih izkušenj; odprava motenj itd.). To se zagotovi z individualno učno pomočjo v okviru šole ali kot posebno prilagojeno pomoč v okviru vzgojne ustanove (vzgojitelj, inštrukcije);
- osebno integrativne naloge (nesprejemljive osebnostne značilnosti, neustrezne navade in razvade spremeniti v socialno in življenjsko uporabne, sprejemljive, koristne in perspektivne).

Načela vzgojnega delovanja

- načelo timskega dela (celostna strokovna pomoč varovanca s strani tima strokovnjakov);
- načelo individualizacije in diferenciacije (individualiziran vzgojni načrt/program za vsakega varovanca posebej, ki vsebuje korektivne, kompenzacijske programe, programe šolanja in usposabljanja);
- načelo pozitivne vzgojne usmerjenosti;

- načelo aktivne vloge in soodgovornosti varovanca v procesu lastnega razvoja;
- načelo sodelovanja z družino;
- načelo normalizacije, inkluzije in integracije;
- načelo koedukacije (mešana skupina po starosti in spolu);
- načelo organiziranosti skupine po družinskem modelu (tvorijo se vzgojiteljski pari);
- načelo samoregulacije (varovanci poskrbijo zase, spoštujejo pravila in to načelo jih postavlja v aktivno vlogo osebno odgovornih za vse, kar se dogaja);
- načelo integriranosti v socialno okolje;
- načelo dislociranosti od matičnega zavoda;
- načelo kompenzacije razvojnih primanjkljajev;
- načelo kontinuiranega vzgojno-izobraževalnega procesa.

Vzgojni program

Vzgojni program, ki je bil sprejet na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje leta 2004, vsebuje strokovno in znanstveno utemeljena izhodišča, smernice, metode in oblike za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki:

- obiskujejo izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo in ki se jim nudi strokovna pomoč tudi v obliki vzgojno-preventivnih, kompenzacijskih, osebno in socialno integrativnih ter kurativnih (terapevtskih) programov,
- ter za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami, pri katerih je zaradi težav ogrožen njihov zdrav razvoj oziroma ogrožajo svojo okolico v tolikšni meri, da potrebujejo vzgojo v zavodu (12. člen Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, Ur.l. RS, 58/11, v nadaljnjem besedilu ZUOPP – 1).

Glede na vrsto in stopnjo otrokovih ali mladostnikovih razvojnih težav, bodisi da gre za:

- vzgojno ogroženost oziroma verjetnost, da se bodo težave nadaljevale (razvojna stagnacija) ali povečale,
- šolsko neuspešnost ali neuspešnost na sploh in v zvezi s tem tudi za slabšo/slabo življenjsko perspektivo,
- glede na mladostnikovo nespoštovanje, neupoštevanje, kršenje šolskih in drugih družbeno veljavnih pravil, pogosto kršenje javnega reda in miru ali celo za izvrševanje kaznivih dejanj, ko gre očitno za mladostnikov disocialni razvoj, postopno izločevanje, samoizločanje iz zdrave družbe, stigmatizacijo, marginalizacijo ali
- psihične in psihosomatske težave (izrazite nevrotične težave), depresivnost, suicidalnost, odvisnosti od psihoaktivnih snovi, težave hranjenja, ovire gibalnega razvoja oziroma senzomotorične težave in pdb., so v okviru Vzgojnega programa predvidene različne vrste obravnav/postopkov. Otroku ali mladostniku strokovni delavci sicer nudijo celovito strokovno obravnavo, kar pomeni, da delujejo hkrati preventivno, kompenzacijsko, osebno ter socialno-integrativno in kurativno, lahko pa se določeni izstopajoči/akutni problematiki posvečajo bolj načrtno in sistematično oziroma bolj poglobljeno, in sicer z ustreznimi socialno-pedagoškimi

intervencijami in drugimi postopki ali ukrepi, kar operacionalizirajo v individualnem/individualiziranem vzgojnem načrtu konkretnega otroka ali mladostnika.

Vrste vzgojnih programov so:

Vzgojno preventivni programi

V času otrokovega ali mladostnikovega bivanja v vzgojni ustanovi je potrebno zagotoviti vse temeljne pogoje zdravega osebnostnega razvoja (zdravstveno oskrbo, zdravo prehrano, bivalno udobje, kvalitetno vzgojnoizobraževalno delo, otroku zanimive in primerne aktivnosti za prosti čas, razvedrilo, pa tudi ustrezno skupino in vzgojitelje). Individualiziran program se izdelava v sodelovanju s straši. Preventivno delovanje ustanove je tudi v prizadevanjih, da otrok v času bivanja ne doživlja novih travmatskih izkušenj, bodisi z vrstniki ali odraslimi. Nekritičnim in do ustanove sovražnim staršem je treba s pomočjo CSD ali/in drugih strokovnih služb onemogočiti negativen vpliv na otroka, bodisi z omejitvami, ali pa z vključitvijo v ustrezno obliko intenzivne obravnave družine, kot je družinska terapija in pdb.

Zaradi izrazito individualiziranega dela je možno odkrivati tudi otrokove latentne nadarjenosti ali talente. Razvoj talenta, ki bi ga otrok lahko izkoristil za kasnejše ustvarjalno življenje, je lahko dolgoročna preventiva.

Kompenzacijski programi

Razvojni primanjkljaji običajno nastajajo v čustveno obubožanih ali konfliktnih, vzgojno šibkih in socialno depriviranih, materialno šibkih družinah. Vzroki za nastanek določenih razvojnih zaostankov so lahko tudi otrokove kronične bolezni ali poškodbe.

Osebnostno-integrativni in socialno-integracijski programi

Pri starejših otrocih in mladostnikih s hujšimi čustvenimi in vedenjskimi težavami gre običajno za dva med sabo povezana problema - za negativno samopodobo in socialno odtujenost oziroma izločenost iz družbe zdravih vrstnikov (družbe). Do tega pride po navadi zaradi nezadovoljstva staršev z otrokom (prevelika pričakovanja). Zato otrok ni deležen naravnega/sproščenege odnosa, naravnega čustvenega, spoznavnega in socialnega učenja, ampak se mora neprestano pretvarjati, igrati, da ustreže nestvarnim pričakovanjem in zahtevam staršev ali drugih odraslih.

V takih pogojih razvije otrok ali mladostnik številne občutke manjvrednosti, ki jih kompenzira z obrambnim vedenjem oziroma z nekakšno disocialno (družbeno konfliktno) strategijo preživetja. Ne spoštuje šolskih pravil, počne prekrške, izvršuje spočetka manjša, kasneje večja kazniva dejanja, povzroča škodo, rad posega v tuja življenjska področja (tatvine), razvije razne nadomestne zadovoljitve, kot je vdajanje brezdelju, pohajkovanje, ponočevanje, kajenje, preprodaja in uživanje prepovedanih drog, spočetka v obliki eksperimentiranja, postopoma postane od njih odvisen itd.

Kurativni programi (zdravstveni, psihoterapevtski postopki)

Tu gre za zdravljenje raznih razvojno neugodnih psihičnih in psihosomatskih stanj, ki so posledica izjemno težkih (dolgotrajnih) psihosocialnih obremenitev otroka, praviloma v zgodnjem, pa tudi v kasnejših razvojnih obdobjih, na primer v puberteti. Ti problemi sami po sebi sicer niso vzrok za usmeritev otroka in mladostnika v vzgojni program, lahko pa močno ovirajo delo z otrokom. V kolikor ovirajo uspešno obravnavo otroka tudi razni specifični razvojni zaostanki oziroma primanjkljaji na posameznih področjih učenja (branja, pisanja, računanja in pdb.), poskrbi izvajalec vzgojnega programa tudi za tovrstne obravnave (programe). Najbolj pogoste psihične težave,

psihosomatska stanja in drugi problemi, ki zahtevajo poleg psihosocialne obravnave tudi specifično, specialistično, medicinsko, (kurativno) obravnavo, so:

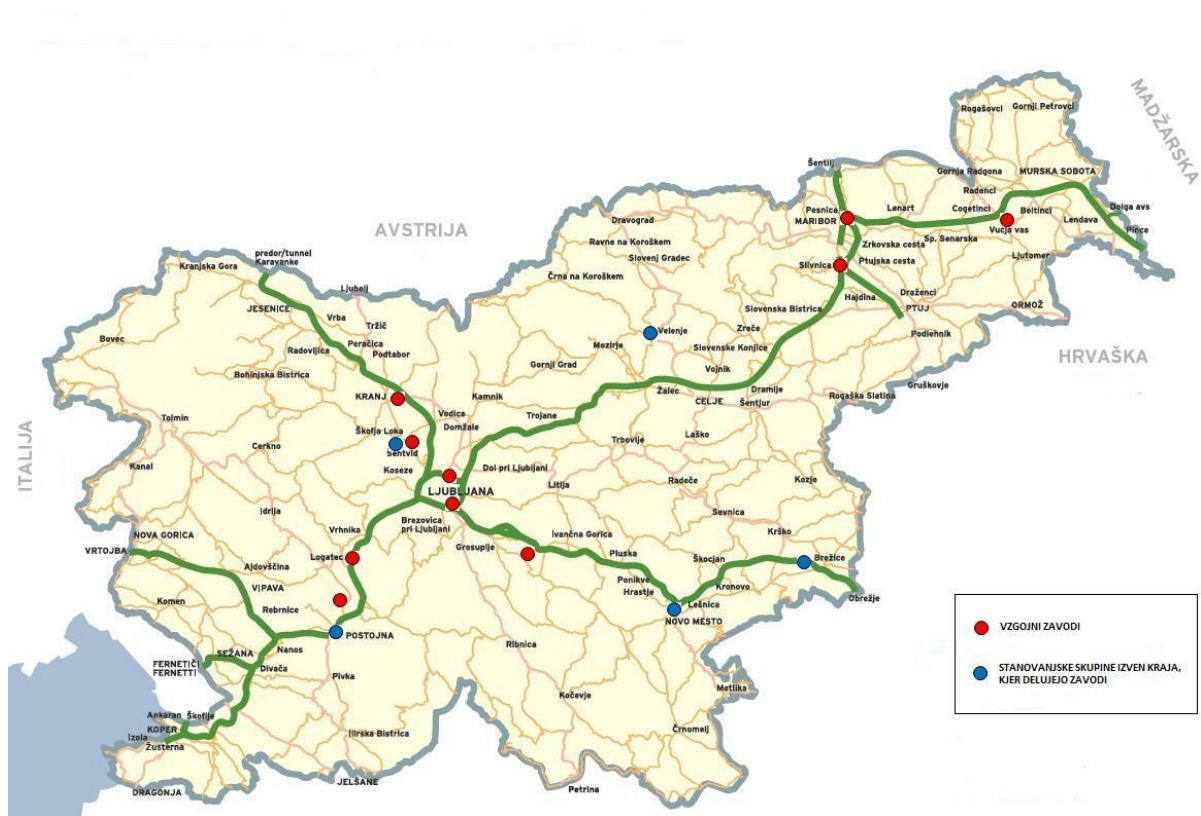
- nevrotične motnje (anksiozna, histerična, fobična, depresivna stanja),
- psihomotorične motnje (hiperkinetični sindrom),
- avtoagresivnost, (suicidalnost),
- enureza in enkopreza,
- motnje hranjenja (anoreksija, bulimija),
- astma, alergije,
- govorne motnje, tiki,
- epilepsije,
- odvisnosti od psihoaktivnih snovi (alkohol, droge).

Izvajalci vzgojnih programov in oblike dela

V zavodih za vzgojo in izobraževanje in v drugih vzgojnih ustanovah izvajajo vzgojne programe socialni pedagogi in drugi pedagoški delavci, ki lahko delajo kot vzgojitelji v osnovni šoli, z dopolnilno socialnopedagoško izobrazbo.

Vzgojitelji se poslužujejo različnih oblik dela (individualno, skupinsko, interaktivna vzgoja, delo z ožjim in širšim družbenim okoljem), katere jim omogočajo, da se lažje približajo varovancem, staršem, svojim sodelavcem, drugim strokovnjakom. Po svoji presoji pa se odločajo, katera oblika oz. metoda (socialno terapevtska, evalvacijska, poučevalna, metoda socialnega učenja, svetovanje itd.) je pri obravnavi in približevanju najbolj primerna.

Mreža vzgojnih zavodov v Sloveniji

Prilava in izvedba sprejema otrok oz. mladostnikov v zavod

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v svojem 121. členu določa, da sme CSD sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj. Le ta tudi odloči o ustavitvi izvrševanja ukrepa takoj, ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil ukrep izrečen. Ukrepi lahko traja najdalj tri leta, izjemoma pa se lahko podaljša. Otrok, ki dopolni 18 let, sme ostati v zavodu le v primeru, da v to privoli.

Postopek namestitve:

- pogovor s starši in seznanitev le-teh z obstoječimi stanovanjskimi skupinami in vzgojnimi zavodi ter z zahtevami za sprejem,
- strokovna delavka CSD pripravi socialno anamnezo in jo pošlje v izbrano stanovanjsko skupino/ vzgojni zavod in služi za pripravo individualiziranega programa (IP),
- ogled izbrane stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda (ogled prostora, seznanitev z načinom življenja in dela v skupini/zavodu, s pravili, pravicami in dolžnostmi, ciljih, trajanju in načrtih bivanja v skupini/zavodu).

Na CSD se imenuje strokovna komisija, ki jo sestavljajo trije strokovni delavci centra. Njena naloga je, da preuči ustreznost namestitve in o tem poda pisno mnenje. Sledi ustna obravnava na CSD. Poleg otroka/mladostnika (njegova prisotnost ni obvezna, je pa zaželena, saj je potrebno upoštevati želje otroka/mladostnika) in njegovih staršev, so prisotni še zapisnikar, strokovni delavec, ki otroka/mladostnika obravnava, in predstavnik strokovne

komisije. Starši oz. skrbniki (v nadaljevanju: starši) in otrok/mladostnik povedo svoje mnenje o namestitvi, predstavnik strokovne komisije prebere mnenje strokovne komisije. O ustni obravnavi se piše zapisnik, ki ga vsi na koncu podpišejo.

CSD izda odločbo o namestitvi. Otroka/mladostnika v stanovanjsko skupino/vzgojni zavod na dogovorjeni dan namestijo starši sami ali pa s skupaj s strokovnim delavcem.

Namestitev otroka/mladostnika v stanovanjsko skupino/vzgojni zavod je brezplačna, stroške oskrbe krije Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Starši prispevajo žepnino in za druge posebne stroške, ki jih otrok/mladostnik ima, po dogovoru z vzgojitelji.

Strokovni delavec CSD spremlja otrokovo/mladostnikovo bivanje v stanovanjski skupini/vzgojnem zavodu, udeležuje se timskih sestankov in sodeluje s starši. Starši oz. pomembni drugi (skrbnik, rejniki, sorodniki) imajo ves čas otrokove namestitve pomembno vlogo. Po izkušnjah so vsi skupaj uspešnejši, kadar starši oz. pomembni drugi odrasli stojijo otroku ob strani in so pripravljeni sodelovati. Navadno otrok preživlja vikende in počitnice doma, pomembno je, da imajo starši redne stike z vzgojitelji in strokovnim delavcem CSD ter da zavzamejo aktiven pristop pri reševanju težav.

Otrok oz. mladoletnik lahko ostane v stanovanjski skupini/vzgojnem zavodu od nekaj mesecev do najdalj treh let. Če v tem času dopolni 18 let, lahko v stanovanjski skupini/vzgojnem zavodu ostane le v primeru, da se s tem strinja.

Postopek odpusta iz stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda poteka podobno kot postopek namestitve (izjava otroka/mladostnika in njegovih staršev, mnenje stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda, mnenje strokovne komisije CSD, ustna obravnava in na koncu odločba o odpustu iz stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda).

2. Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (ČVM)

Otroci s ČVM so otroci z disocialnim vedenjem, ki je intenzivno, ponavljajoče in trajnejše ter se kaže z neuspešno socialno integracijo. Otrokovo disocialno vedenje je lahko zunanje ali notranje pogojeno in se kaže s simptomi, kot so npr. agresivno vedenje, avtoagresivno vedenje, uživanje alkohola in mamil, uničevanje tuje lastnine, pobegi od doma, čustvene motnje. Otrok je lahko prepoznan kot otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami le v primerih, ko doseganje delo šolske svetovalne službe in drugih strokovnih delavcev z otroki, socialno skupino in družino ni vodilo do zmanjšanja opisanih težav (Kosmač, 2007).

Vzroki razvoja čustvenih in vedenjskih motenj so podedovani (kar človek z geni pridobi od staršev in prednikov), prirojeni (kar plod pridobi ali izgubi med nosečnostjo in ob porodu) in/ali pridobljeni (vsi vplivi, ki spremljajo človeka od rojstva dalje in jih označujejo z nazivom okolje, ter tisto, kar človek z lastno aktivnostjo spremeni v sebi ali svojem okolju).

Na nastanek čustvenih in vedenjskih motenj vplivajo številni dejavniki. Ti dejavniki so (povzeto po Popović 2010: 13–14):

- dejavniki v družini (na primer: izrazito slabi ali čustveno prazni odnosi med otroki in starši; nezainteresiranost in neprizadevanje staršev za otrokovo vzgojo, odsotnost nadzora nad otrokom; alkoholizem, delinkventnost ali druga deviantna stanja pri starših; neustrezna čustvena klima v družini),

- dejavniki v otroku (na primer: slabša sposobnost samoobvladovanja, manjša sposobnost premagovanja neuspehov in konfliktov, večja občutljivost oz. ranljivost za neugodna doživetja; večja sprejemljivost za slabe vplive; pri učenju vedenjskih norm za svojo starost ima otrok lahko težave zaradi nezrelosti; med nemirnimi otroki, otroki z motnjami pozornosti in otroki z učnimi težavami je več otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami kot med otroki, ki nimajo teh težav),
- dejavniki širšega okolja (v nekaterih okoljih je pogostost čustvenih in vedenjskih motenj pri otrocih in mladostnikih večja in če se družina preseli v drugo okolje, težave izginejo; pri povečanih družbenih pritiskih in v kriznih situacijah se lahko pogostost čustvenih in vedenjskih motenj poveča), in
- dejavniki šole (na primer: skupine otrok; kakovost šole kot socialne organizacije; učinkovitost tehnik učiteljevega delovanja v razredu).

Leta 2015 je bil sprejet posodobljen dokument Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, kjer so otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami opredeljeni sledeče:

Čustvene in vedenjske motnje, katerih pogoste posledice so težave v socialni integraciji razporejamo v spekter. Praviloma se pojavljajo skupaj s primanjkljaji/ motnjami na drugih področjih – npr. motnjami pozornosti in hiperaktivnosti, primanjkljaji na posameznih področjih učenja, govorno-jezikovnimi motnjami, avtističnimi motnjami idr..

Pri opredelitvi otrok in načrtovanju pomoči upoštevamo učinkovanje bioloških, psiholoških, socialnih in okoljskih dejavnikov. Medsebojno delujejo neustrezno zadovoljevanje psihosocialnih potreb, doživljanje travmatskih izkušenj, šibkosti v delovanju živčnega sistema, slaba kontrola impulzov, pomanjkanje strategij spoprijemanja, nizek socialni kapital in drugi neugodni vplivi. Omenjeni dejavniki v kombinaciji ali posamično sprožajo, vzdržujejo in oblikujejo otrokove čustvene in vedenjske odzive in vplivajo na njegovo psihosocialno delovanje.

Usmerjamo otroke, pri katerih so spremembe v čustvenem odzivanju in/ali vedenju prisotne dalj časa in odstopajo od razvojno pričakovanih, normativnih vzorcev čustvovanja in/ali vedenja:

intenziteta čustvenih odzivov in vedenja presega stopnjo pričakovanega za razvojno obdobje ali okoliščine;

- vedenje in/ali čustvovanje je nekontrolirano ali iracionalno in se kaže vsaj šest mesecev; motnje se pojavljajo v najmanj dveh okoljih (npr. v šoli, doma, v vrstniški skupini, širšem okolju);
- pomembno ovirajo otrokovo učinkovitost in prilagajanje na enem ali več področjih (učni uspeh, socialni odnosi, prilagajanje šolskim pravilom, skrb zase);
- otrok nima zadosti varovalnih dejavnikov v svojem primarnem in širšem socialnem okolju (odsotnost izkušenj dobre povezanosti, doživljanje odklanjanja in zavrnitev).

Izražajo se v osnovnih skupinah, in sicer kot:

- čustvene motnje,
- vedenjske motnje ter
- v kombinaciji obeh - kot čustvene in vedenjske motnje.

V razvoju otroka prepoznamo vrsto travmatskih dogodkov, pomanjkanje doživljanja uspehov in sprejetosti v socialnem okolju ter razvoj obrambnih mehanizmov (zanikanje, projekcije, nadkompenzacije), ki se kažejo v

simptomih, kot so izogibanje obveznostim, izguba motivacije, samopoškodovanje, izmikanje, umikanje, nezaupanje vase in v druge, vdanost v položaj. Ti in drugi čustveni ter vedenjski odzivi v kombinaciji z reakcijami okolja vodijo do težav v socialni integraciji.

3. Zakonske podlage

3.1. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1)

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) v 2. členu opredeli skupino otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami kot posebno skupino otrok s posebnimi potrebami.

V 10. členu jim je omogočena izjema za dodelitev začasnega spremljevalca na podlagi kriterijev, ki jih določi minister.

Usmerjanje te skupine otrok je določeno v 12. členu, ki pravi, da se jih usmeri v vzgojno-izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (DSP), ki se jim nudi v obliki socialno integrativnih, preventivnih, kompenzacijskih in korekcijskih programov, ki so sestavni del vzgojnih programov.

Začetek postopka usmerjanja za vključitev v vzgojni zavod je določen s 13. členom zakona, ki pravi: - če vključitev v program vzgoje in izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo iz 8. in 9. člena tega zakona za otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami ni bila uspešna ter je otrokov razvoj ogrožen, je vzgojno-izobraževalni zavod, v katerega je otrok vključen, dolžan vložiti zahtevo za preverjanje ustreznosti usmeritve pri Zavodu Republike Slovenije za šolstvo in o tem obvestiti tudi pristojni CSD.

- CSD na podlagi dokumentacije oceni, ali bo začel postopek namestitve otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojni zavod.

S 14. členom zakona je določena izdaja odločbe o oddaji otroka ali mladostnika v vzgojni zavod. CSD mora pred izdajo odločbe o oddaji otroka v vzgojni zavod na podlagi zakona, ki ureja družinska razmerja, pridobiti strokovno mnenje komisije za usmerjanje. Komisija mora mnenje pripraviti v roku 60 dni od prejema potrebne dokumentacije, ki jo posreduje CSD. Ta mora v roku 15 dni od izdaje odločbe o oddaji otroka v vzgojni zavod o izdaji odločbe obvestiti Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Zavod Republike Slovenije za šolstvo mora na podlagi odločbe izdati odločbo o usmeritvi otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v ustrezen vzgojni oziroma vzgojno-izobraževalni program ali ustrezno spremeniti že izdano odločbo.

S 15. členom pa sledi vključitev v vzgojni zavod, ki pravi da so:

- Vzgojni zavodi so na podlagi izvršljive odločbe CSD dolžni otroka s posebnimi potrebami nastaniti in vključiti v vzgojni in vzgojno-izobraževalni program.
- Vzgojni zavodi, ki so pooblaščen za izvrševanje vzgojnega ukrepa oddaje v vzgojni zavod, so dolžni izvršiti odločitev sodišča o vključitvi otroka v vzgojni zavod.
- Vzgojni zavod lahko zaradi vzgojnih in socialno integrativnih razlogov otroka s čustvenimi in vedenjskimi motnjami začasno, na podlagi individualiziranega programa, vključi samo v vzgojni program, vendar največ za dva meseca.

3.2. Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami v 5. členu določa obveznosti vzgojnega dela v vzgojnih programih. Tedenska obveznost vzgojnega dela, izražena v urah po 60 minut, je:

- 25 ur vzgojnega dela v vzgojni skupini za otroke in mladostnike s čustvenimi vedenjskimi motnjami,
- 40 ur vzgojnega in drugega dela v stanovanjski skupini,
- 40 ur vzgojnega in drugega dela za vzgojitelje, ki opravljajo nočno delo.

Za delo v posamezni vzgojni skupini se lahko sistemizirajo:

- največ 4 vzgojitelji za otroke in mladostnike s čustvenim in vedenjskimi motnjami,
- največ 5 vzgojiteljev v stanovanjski skupini.

V 49. členu pravilnika so določena merila za oblikovanje vzgojnih skupin za otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. Normativ je 10 otrok. Normativ za oblikovanje vzgojne skupine, v katero so vključeni otroci z motnjami vedenja in duševnimi boleznimi (motnjami), so 4 otroci. Skupina se lahko oblikuje, če so za njeno delovanje zagotovljeni pogoji s področja zdravstvenega varstva. Normativ za oblikovanje stanovanjske skupine je 8 otrok.

3.3. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZDR)

CSD sme odvzeti otroka staršem in ga dati v vzgojo in varstvo drugi osebi ali zavodu, če so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo ali če je to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist (120. člen).

CSD sme sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj (121. člen).

Vzgojni zavodi sodelujejo s CSD (v času nameščanja varovanca v ustanovo in odpuščanja), starši, krajevno skupnostjo (prostovoljne akcije širšega družbenega pomena), zdravstvenimi službami (psiholog, pedopsihiater, fizioterapevt...), sodstvom, policijo, šolo, društvi in delovnimi organizacijami (integracija).

3.4. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij

Pristojni CSD mora začeti izvrševati vzgojni ukrep najpozneje v 30 dneh od prejema odločbe, s katero je izrečen. Če je izrečen zavodski ukrep oddaje v vzgojni zavod, določi pristojni center vzgojni zavod za usposabljanje otrok in mladoletnikov, v katerem se bo izvrševal vzgojni ukrep, in začetek izvrševanja ukrepa; o tem mora obvestiti najmanj osem dni pred začetkom izvrševanja ukrepa mladoletnika in vzgojni zavod, ki mu pošlje tudi odločbo, s katero je izrečen vzgojni ukrep, in podatke, ki so pomembni za izvrševanje tega ukrepa. Vzgojni zavod je dolžan sprejeti mladoletnika, ki ga napoti pristojni center (170. člen).

Oddaja v vzgojni zavod - vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod se izvršuje v skladu s predpisi, ki urejajo usmerjanje mladostnikov s posebnimi potrebami. Minister, pristojen za šolstvo, določi vzgojne zavode, v katerih se izvaja vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod za posamezne kategorije mladoletnikov (183. člen).

4. Analiza stanja vzgojnih zavodov (povzeto po Krajncan, Šoln Vrbinc, 2015)

Razmišljanja o slovenskem razvoju vzgojnih zavodov sta strnila v članek dr. Krajncan in mag. Šoln Vrbinc. Anketirala sta 10 zavodov o njihovem položaju, populaciji, njihovih potrebah in viziji. Anketne vprašalnike so izpolnile vse ravnateljice in vsi ravnatelji vzgojnih zavodov, torej deset. Vprašanja so bila odprtega tipa (splošna začetna, pojasnjevalna, o argumentih in predlogih).

Posnetek stanja oziroma razmišljanja vzgojnih zavodov, stanovanjskih skupin in mladinskih domov nam daje zelo heterogeno sliko predstav, potreb in zaznavanja tako njih kot subjektov vzgojnega dela, svojega poslanstva, kot celotne mreže izven družinske institucionalne pomoči. Rezultati so pokazali, da je v vzgojnih zavodih psihiatrično obravnavanih skoraj polovico otrok, kar je sicer primerljivo z evropskimi državami, vendar se zdi, da se za njih ne najde ustrezne pomoči.

V okviru raziskave je bilo ugotovljeno, da ni definiranih standardov, katere informacije bi morale prejeti ustanove pred sprejemom otroka. Diferenciacija naših ustanov je praktično nespremenjena od njihove ustanovitve. Spremembe so bile v glavnem vezane na transformacijo določenih ustanov iz zavodskega tipa v obliko stanovanjskih skupin in morebiti v razširitev na osnovno in srednješolsko populacijo in ene ustanove iz ruralnega področja v mestno. Konceptualne zasnove prav tako ne kažejo bistvenih razlik. Avtorja menita, da bi bila v prihodnje nujna reorganizacija celotne mreže in eksperimentalno vzpostavljanje nove, bolj diferencirane, konceptualno razgibane fleksibilne v potrebe otroka usmerjene mreže pomoči.

Sklepno raziskava ponuja razmišljanje, da je nujna skupna strokovna zahteva, da se naredi globalna reforma mreže vzgojnih zavodov, njihova konceptualna prenova, ustrezna diferenciacija in ureditev zakonodaje, ki bo usmerjena v otrokove potrebe in v tej smeri v prožne oblike pomoči.

Nekaj izsledkov rezultati in ugotovitev raziskave:

Diagnostika

V ocenah o dobljenih podatkih o otroku so v glavnem institucije zadovoljne s kakovostjo socialnih anamnez. Vsekakor je zaznati, da so nekatere informacije, ki jih dobijo pomanjkljive, da so socialne anamneze odvisne od kakovosti in kulture truda in dejanskega stanja od enega do drugega CSD. En vzgojni zavod navaja, da pogoša opisano socialno mrežo otroka. Pri psiholoških poročilih je stanje obratno sorazmerno socialnim anamnezam, saj praktično ne dobivajo psiholoških poročil. Nekateri zavodi si potem poskušajo le-ta pridobiti, ali sami diagnosticirati.

Prav tako ni ocen svetovalnih delavcev oziroma jih dobijo zelo redko. Le te so v glavnem pomanjkljive ali jih sploh ni. V primeru, da je bil otrok že v zavodu za osnovnošolsko populacijo, poročila dobijo. Samo en zavod je organiziran na način, da pošlje vprašalnike, kjer svetovalni delavci podrobno in večinoma kakovostno napišejo svoje mnenje. Pri poročilih iz šol jih v glavnem ni, tiste, ki pa so, pa variirajo od zelo pavalnih in nestrokovnih do dobrih in obširnih. Tudi tukaj obstaja en zavod, ki pošlje šoli vprašalnik, kjer poskušajo pridobiti čim več koristnih informacij.

V vzgojnih zavodih sprejmejo v glavnem otroke, ki niso bili predhodno usmerjeni kot otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, veliko pa jih je usmerjenih v programe, namenjenih drugim skupinam otrok s posebnimi potrebami (primanjkljaji na posameznih področjih učenja, dolgotrajno bolni). Pričakovali bi, da so otroci predhodno usmerjeni v skupino otrok s posebnimi potrebami na področju vedenjskih in čustvenih motenj, vendar je to zagotovo posledica stigme in želje staršev, ki morda vplivajo na odločitve komisij za usmerjanje.

Glede na visok odstotek otrok, ki so psihiatrično obravnavani, v glavnem vzgojni zavodi ne dobijo relevantnih podatkov, saj gre za varovanje osebnih podatkov. Če jih dobijo, je napisana samo ozko definirana diagnoza. Vsekakor je podatkov zelo malo in kar je najhuje, ne vsebujejo priporočil in napotkov za delo z otroki. Enako je z mnenji psihiatrov. Tudi diagnostičnih poročil v veliki večini ni.

Dokumentacija o otroku potuje od ene institucije do druge (CSD, policija, sodišča, šola, pedo-psihiatrija in druge ustanove v sistemu pomoči). Dobra dokumentacija je mogoča le v sistemu javne vzgoje, kjer vse te institucije delujejo povezano

Posebnost slovenskega sistema je, da vzgojni zavodi sodijo v pristojnost Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport in da izvajajo vzgojni program, ki ga sprejme Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. V drugih evropskih državah so vzgojni zavodi v pristojnosti ministrstva, pristojnega za socialo, deloma tudi pod ministrstvom za pravosodje.

Ravno zato, ker so otroci s posebnimi potrebami v slovenskem šolskem sistemu usmerjeni v njim primerne programe, je nenavadno, da imamo zelo malo otrok s posebnimi potrebami, opredeljenih kot otroci s čustveno in vedenjsko motnjo. V šolskem letu 2014/15 je takšnih le 274 ali 2,3 % vseh otrok s posebnimi potrebami v osnovni šoli, delež v srednji šoli je 1,6%, vendar je nekaj teh otrok opredeljenih kot tistih, ki imajo več motenj, zato niso upoštevani v navedenem odstotku. V vzgojnih zavodih je predhodno tako usmerjenih otrok zelo malo.

Ta diskrepanca bode v oči še toliko bolj, saj je bila narejena kompetenčna analiza (Tancig, Devjak, 2006), ki je pokazala, da se učitelji ne znajo kosati z otroci z vedenjskimi in čustvenimi težavami ali že motnjami, sicer pa so usmerjeni med dolgotrajno bolne ali s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Tako ne dobijo dovolj celostne obravnave, saj je največkrat težava drugje in ne zgolj v učenju.

Kakovostni in uporabni podatki o otrocih

Vzgojni zavodi navajajo, da bi si želeli pridobiti več kakovostnih in uporabnih podatkov o otrocih, ki jih nameščajo v svojo ustanovo. Lahko jih grupiramo v naslednje kategorije:

- podatke o samem otroku: vzroke za nastanek motenj, močne točke;
- podatke o otrokovi družini in pomembnih osebah: konkretnije podatke o družini, odnosih, stanju, kaj so starši delali, oziroma kaj delajo, v kakšnem socialnem okolju živijo, podroben opis družinske problematike, posebnosti v družini, socialne mreže, osebi, ki ji otrok najbolj zaupa;
- podatke drugih strokovnih služb: strokovna mnenja komisije za usmerjanje, poročila vseh strokovnjakov, ki so obravnavali otroka (psihološka, svetovalnih delavcev, učiteljev, psihiatrov), diagnostika, morebiti informacije s svetovalnega centra ali psihohigienskega ali mentalnohigienskega dispanzerja, zapisnike socialnih služb, odločbe sodišč...

Ker gre pri dokumentaciji za kronično težavo, smo se navadili, da potrebne podatke dobijo z lastnim raziskovanjem, kar je sicer koristno, a zamudno.

CSD zaradi varstva osebnih podatkov vseh podatkov o otroku ne posreduje. Zato strokovni delavci ne uživajo ustreznega zaupanja in hkrati, zaradi pomanjkanja informacij, ne morejo dovolj kakovostno delati z otroki. Konceptualna zasnova vzgojno preventivnega, kompenzacijskega, korektivnega ter osebnostno in socialno integrativnega in vključevalnega dela v vzgojnih zavodih je zaradi takšnih pomanjkljivosti v škodo otroka.

Vzgojni zavodi navajajo tudi dejstva, da CSD namenoma prikrivajo določene informacije o otroku glede drog, nasilja, psihiatričnih izkušenj zaradi bojazni, da jih ne bodo vključili v obravnavo.

Primerjava s tujimi izkušnjami kaže na skupno željo, pridobiti si čim več kakovostnih informacij, ki bodo pomagale k strokovnemu in uspešnemu načrtovanju in spremljanju obravnave otroka v vzgojnem zavodu. Če primerjamo želje, se razlikujejo v potrebi po tem, kaj si katera ustanova predstavlja pod kakovost. Vzajemna zahteva je, da naj bodo informacije resnične, naj bodo funkcionalno usmerjene k virom posameznika, kjer se da razbrati življenjsko pomembne informacije za kakovostno načrtovanje in spremljanje otroka. Bolj kot so informacije vezane na dejanske izkušnje otroka, na posameznike, s katerimi so bili zgrajeni in obstajajo izkušnjske biografske informacije, omogočajo kakovostnejše strokovno delo in kakovostnejše povezovanje (Leitner, 2001).

Življenjski svet posameznika in fleksibilna pomoč sta osrednji paradigmi, na katerih sloni socialno pedagoško delo.

Strategija nameščanja

Vsi vzgojni zavodi imajo podobno strategijo nameščanj. Po povpraševanju, dostavi pisnih materialov in formalni vlogi za sprejem sledi ogled, kjer so po možnosti poleg predstavnikov CSD še starši ter člani ožjega tima vzgojnega zavoda. Predvsem stanovanjske skupine imajo še poskusno dobo enega meseca. Nekateri se posvetijo motivaciji otroka za sodelovanje, šolskim ciljem, dogovorom o sodelovanju s starši in različnim posebnostim. Večina vzgojnih zavodov tega pomembnega segmenta ni omenila.

Kljub temu, da ogled vzgojnega zavoda ni nujen, vsi to izvajajo, če je le mogoče. Na takšen način je otrok bolj motiviran, se otrok hitreje prilagodi, zmanjšajo se strahovi in predsodki. Strokovni delavci v vzgojnem zavodu pa se lažje odločajo, v katero skupino bodo ga namestili. Ko gre za interventne namestitve (iz pripora, smrt skrbnikov, izredne okoliščine) ogleda ni.

Vzgojni načrti in koncepti dela

Le ti kažejo, da se v Sloveniji dejansko izvaja le t.i. zunanja diferenciacija glede na spol in starost in glede na tip namestitve, ali je to vzgojni zavod ali stanovanjska skupina.

Konceptualne osnove temeljijo na podobnih načelih in načinih dela, ki so opredeljeni v vzgojnem programu.

Podani odgovori raziskave kažejo, da se večina stanovanjskih skupin ne ukvarja s tako imenovanimi „težjimi primeri“. Samo ena ustanova se bolj analitično in diferencirano usmerja na specifične potrebe otrok, ki pa so glede na mednarodne študije postale realnost in je potrebno koncepte, delo in specifične usmeritve ter prijeme prilagoditi le-tem. Prav tako ni zaznati potrebe po jasnem dogovoru, v čem se razlikuje katera ustanova in za kakšno populacijo bi bila lahko specializirana. Neformalni kriteriji sicer obstajajo, preko konceptov dela in samih načrtov pa posebnih razlik ni zaznati. Poseben položaj imajo zavodi, ki sprejemajo otroke preko sklepov sodišč, vendar se tudi tukaj bojujejo s strukturinimi načini, ki jih spremljajo že desetletja.

Ves čas obstaja zelo živahna razprava med vprašanjem restriktivne zaprte oskrbe v vzgojnih zavodih in zelo odprte, vključene v življenjski prostor.

Oblike vzgojne pomoči bi morali prilagajati potrebam posameznega otroka in ne obratno.

Spremljanje razvoja otrok skozi bivanje v vzgojnem zavodu

Nekateri vzgojni zavodi spremljajo razvoj otrok zelo strukturirano. Tako po enomesečnem bivanju celoten tim (CSD, otrok, starši, matični vzgojitelji in svetovalna služba in šola) ugotovijo stopnjo prilagoditve otroka na novo okolje. Takrat se izdelava individualiziran program ali vzgojni načrt (v nadaljevanju: IP). S sprotnim in rednim načrtovanjem in evalviranjem vzgojnega dela stalno spremljano razvoj otroka. IP se načrtuje in evalvira v sodelovanju vzgojiteljev, svetovalne službe, šole, staršev, pristojnega CSD in otroka. Prav tako se sprotna evalvacija vrši na različnih sestankih in timih.

Nekateri imajo formalizirane oblike, in sicer evalvacijske sestanke razširjenih timov (najmanj trikrat letno), sicer pa različne oblike: evalvacijska poročila, evalvacije individualiziranih programov, mesečni sestanki s starši, tedensko do mesečno ocenjevanje otrok (v nekaterih skupinah formalizirano pod naslovom intervizija), sprotno opazovanje otrok in razgovor z njimi (na vseh relevantnih vzgojnih področjih: šolsko delo, odnos z vrstniki v skupini, higiena, opravljanje dolžnosti, samoiniciativnost, doseganje drugih ciljev...), po potrebi tudi z dnevno frekvenco. Drugi imajo razdeljena področja na vzgojna, psihološka, socialna in zdravstvena.

Res, da imajo otroci zelo različne biografije, vendar vseeno se zdi, da bi vzgojni zavodi morali imeti bolj poenoteno doktrinarno strukturo spremljanja. Tako kar se tiče tistih, ki nameščajo, kot tistih, ki jih obravnavajo. Tudi tukaj se izkazuje potreba po višji stopnji sodelovanja med prakso in teorijo.

Učinkovitost delovanja vzgojnih zavodov

Ustanove svoje dosežke merijo največ preko vrednotenja realizacije ciljev, tedenskega vzgojnega programa, razvoja in sprememb pri posameznih otrocih, povratnih informacijah od staršev, šolskega uspeha, napredka pri samostojnosti, čustveni umiritvi in doseženi stabilnosti funkcioniranja, kooperativnosti, višji socialni zrelosti, prispevku otroka k boljši skupinski klimi, integraciji, vključenosti, s širitvijo socialne lastne mreže, z zadovoljstvom in samozavedanjem otroka o svojem napredovanju in z zadovoljstvom CSD-ja in staršev, rejnikov oz. skrbnikov; seveda tam, kjer se starši vključujejo in sodelujejo pri realizaciji zastavljenih ciljev za posameznega otroka.

Učinkovitosti svojega delovanja, torej uspešne reintegracije otroka, nihče ne izpostavlja kot merilo. Vsekakor je to lahko razumljivo, saj gre največkrat za kompleksne dejavnike, ki vplivajo na uspešno vključitev v družbo in niso povezane samo z institucijo. Vendarle pa bi kazalo razmišljati tudi v smeri intenzivnejšega spremljanja po odpustu, saj gre za odnosne osebe, ki so bile otroku lep čas v oporo, potem pa jih naenkrat več ni. V zadnjem času se prag uspešnosti v mnogih državah meri prav po njihovi učinkovitosti, se pravi, koliko so usposobili posameznika za zunaj zavodsko življenje.

Sodelovanje s starši

Vsi vzgojni zavodi se zavedajo pomena intenzivnega odnosa s starši. Vse ustanove se trudijo vzpostavljati neprekinjene odnose, in sicer v različnih oblikah, od roditeljskih sestankov, do govorilnih ur, stalnih telefonskih pogovorov, obiskih na domu, svetovalnih razgovorih.

Kakovosti sodelovanja ni mogoče opisati enoznačno, saj gre v veliki večini za »disfunkcionalne« družine in so izkušnje raznolike: od pretiranega vmešavanja staršev, do brezbriznosti in celo odpovedi/prepovedi pravice otroka do obiskov.

Z zavodi, glede na odgovore, sodeluje okrog polovice staršev, do skoraj vseh staršev v nekaterih ustanovah. Bilo bi zaželeno, da bi v tem času tudi CSD delal intenzivno z družino, kar pa se žal v večini primerov ne zgodi.

Po praksah nemško govorečih dežel, se ob pomoči zakonodaje zavežejo k intenzivni partnerji starši, CSD, vzgojni zavod, tudi šole oz. katere koli izobraževalne institucije oziroma za otroka pomembni ljudje ali ustanove.

Starši največkrat izhajajo iz lastnega neuspeha in jim je neskončno težko. Lastni neuspeh spremeniti/predrugčiti in ustvariti osnovo za sodelovanje je izjemno težko. Družine pogosto menijo, da je namestitev njihovega otroka v vzgojni zavod končna postaja. Končna postaja pa za mnoge pomeni, da ga prepustijo vzgojnemu zavodu. Tudi zato, ker celotno finančno breme zanj prevzame država.

Vsekakor je delo s starši še kako potrebno. Pomembnost sodelovanja je neprecenljivega pomena. Posebej, če je ta zastavljen mrežno, z vsemi za otroka pomembnimi ljudmi. Težavo vidijo tudi v tem, da je v izobraževanju strokovnjakov komaj prisotno delo z odraslimi, oziroma, kako je prisotno v dodatnem izobraževanju v ustanovi. Naslednji problem je, da intenzivno delo v skupini komajda dopušča čas za delo s starši, kakor tudi intenzivno delo s starši ne pomeni, da lahko pošljemo otroka predčasno domov. Problem predstavlja tudi neustrezna regionalna pokritost vzgojnih zavodov.

Starše je potrebno zelo večje vključiti v proces, jih razbremeniti občutkov krivde in negotovosti, ki jo imajo ob novi vlogi in usmeritvah v procesu vzgoje. Treba jih je ozavestiti, kaj so družinske pravice in kaj je dobro, če ne najboljše za otroka.

Pomoč otrokom

Na vprašanje, kako bi diferencirali vzgojno pomoč, so bili odgovori vezani na manj otrok v skupini in več strokovnih delavcev, na bolj individualizirano delo, od bolj odprtih do bolj zaprtih skupin v isti instituciji, tudi v delu s starši na terenu, bolj specializiranimi obravnavami v kontekstu psihiatrične pomoči, stalna prisotnost dveh vzgojiteljev, multidisciplinarni pristop, usklajenost ministrskih resorjev pristojnih za omenjeno populacijo, na bolj diferencirane programe z vključenimi specialisti.

Odgovori kažejo na nekatere spremembe, ki bi bile nujne v delu z otroki z vedenjskimi in čustvenimi motnjami. Kažejo na potrebo po celotni spremembi pomoči otrokom in ne na posamično dodajanje teh ali drugih kompensacij v iskanju in iznajdljivosti pri delu s posebej motečimi ali težavnimi otroci.

Kaj po odpustu otroka?

V povprečju se tretjina otrok vrne domov (kar ne pomeni, da so ustrezne razmere za to), tretjina se ob različnih pomočeh osamosvoji, tretjina pa nadaljuje v stanovanjskih skupinah oziroma vzgojnih zavodih. Do 20% otrok nima prave izbire, kam naj gredo po končani obravnavi. Velike težave imajo tudi tisti, ki ne zmorejo obstoječih oblik pomoči in jih predčasno odpustijo iz zavoda. Vzgojni zavodi navajajo, da bi nujno potrebovali lastno stanovanjsko skupino, mladinska stanovanja, spremljana stanovanja in podaljšano skrb, mrežo mladinskih stanovanj, kar so predlagali vsi vzgojni zavodi.

Na vprašanje »Ali imate po odpustu kakršnokoli obliko spremljanja otroka?«, so vzgojni zavodi odgovorili: neformalno, nesistematično, naključno, dve ustanovi delata na vsakih pet let katamnistično raziskavo o uspešnosti po odpustu.

Usposobljenost kadra

V glavnem so vsi zadovoljni. Potrebo vidijo v stalnem strokovnem spopolnjevanju, superviziji, v eni ustanovi pogrešajo več kompetenc pri vodenju skupine, delovanju v timih in kompetenc obvladovanja v specifičnih situacijah. Prav tako ena ustanova predlaga, da bi kader kazalo bolje usposobiti za večšine organiziranja v vsakdanjem življenjskem ciklu, za aktivno preživljanje prostega časa, za empatijo.

Vizija ustanov

Je v večjem delu vezana na obstoječe strukture. Tako bi imeli več stanovanjskih skupin, vključevanje otrok v proces osebnostne rasti, iskanje alternativnih možnosti v pomoči mladim pri odpustu, posebej tistim, ki nimajo domače namestitve, formalno v smeri strokovnih centrov (3 ustanove), ustanovitev dislocirane bivalne enote, vključitev drugih terapevtskih področij v vzgojno delo, usmerjanje psihosocialne pomoči v domače okolje.

Funkcionalna mreža pomoči otrokom z vedenjskimi in čustvenimi motnjami

Vidijo jo v obliki strokovnega centra, ki bi zagotavljala pomoč osnovnim šolam na območju občine, več stanovanjskih skupin in mladinskih stanovanj, bolj dostopna psihoterapevtska, pedopsihiatrična pomoč zunanjih strokovnjakov, otroci s kombiniranimi in psihiatričnimi motnjami nimajo ustrezne pomoči, za določene motnje ni ustreznih ustanov in ustrezno izobraženega kadra, več programov (tabori, treningi, delavnice), kamor bi lahko vključili otroke s tveganimi oblikami vedenja (zloraba alkohola, drog,...), ki so nameščeni v stanovanjske skupine, CSD po namestitvi otroka v ustanovo mnogo bolj intenzivno ukvarjati in delati z njegovo družino, večino mrežnih učinkov generirajo posamezniki in to naključno, prenos del dejavnosti v kraje, bližje otrokovemu domu, obogatitev ponudbe v mreži (celodnevne obravnave, poldnevne obravnave, delo na kmetiji ipd.), povečati fleksibilnost prehodov v mreži z jasnimi kriteriji (prehodi iz ene oblike v drugo, hitreje in z večjo udeležbo staršev), v prihodnosti bi bilo smiselno razmišljati o razširitvi te pomoči v manjše inštitucije, ki bi se nahajale bližje stalnemu prebivališču otroka in bi ponujale bolj fleksibilne oblike (poldnevne obravnave, celodnevni obravnave, možnost prenočitve, zavzemamo se za možnost namestitve izredno težavnih mladostnikov, (ki presegajo možnosti bivanja v vzgojni skupini) v specializirane stanovanjske skupine s pedagogi s izkušnjami, ustanovljene, vzpostavljene za določene (skupine) otroke.

Morda je rešitev v diferenciranih, bolje rečeno specializiranih programih in ustanovah, kar ne pomeni nujno le rešitve z bolj zaprtimi institucijami (v smislu fizičnih omejitev) ali na drugi strani z opustitvijo skrbi in odgovornosti. Vsekakor je treba uskladiti delovanje institucij sistema, ki bo sledilo izključno koristi otroka, namesto, da si ga med seboj podajajo in prelagajo odgovornost.

Prava pot je gotovo v bolj tvornem sodelovanju in medsebojnem zaupanju med strokovnimi delavci zavodov, CSD, zdravstvenimi službami in pravosodnim resorjem. Prevzgojni dom ne opravlja zadostne pomoči težje delinkventnim, ki se nameščajo v ustanovo odprtega tipa.

V Sloveniji mreža ni sistemsko povezana. Omejena je na profesionalne vladne organizacije: zavodi za vzgojo in izobraževanje, psihiatrični oddelki, svetovalni centri za otroke in mladostnike, delno CSD-ji. Mreže nevladnih organizacij ali neformalnih združenj in vladne /javne/ službe se morajo povezati v enoten, učinkovit sistem socialno pedagoške pomoči za mlade.

5. Tuje izkušnje

5.1. Nizozemska

Nizozemsko so v okviru strokovne ekskurzije obiskali strokovni delavci Vzgojnega zavoda Kranj. V nadaljevanju povzemamo predstavitev dela treh pomembnih institucij za delo za otroke z vedenjskimi težavami.

Penta College, Hengelo

Penta College, del Foundation Attendiz, je šola za posebno sekundarno izobraževanje. Šola zagotavlja izobraževanje za učence iz različnih kulturnih in socialnih okolij, z različnimi vrstami težav, tako čustvenimi kot vedenjskimi. Ustanovljena je bila z namenom, da bi v izobraževalni sistem vpeli mladostnike, ki so se iz različnih razlogov znašli na ulici.

V izobraževanje je vključenih približno 140 dijakov, starih od 12 do 18 let, ki so večinoma nemotivirani za učenje, pogosto imajo tudi neugodno domačo situacijo in imajo za seboj neuspeh poskus izobraževanja na drugi stopnji

(izključitev) ali so v poseben program napoteni takoj po osnovni šoli zaradi čustvenih in vedenjskih težav. Od leta 2003 v program sprejemajo tudi dijake, ki nimajo izrazitih čustvenih in vedenjskih težav (ustanovili so poseben razred za motivirane dijake), kasneje v letu 2009 pa so se odločili sprejemati še dijake z avtističnimi motnjami. Dijake z blažjimi čustvenimi in vedenjskimi težavami vključujejo tudi za krajše obdobje (3 mesece do 1 leta), potem jih usmerijo nazaj v običajno srednjo šolo. Dandanes se kar 85% dijakov s Penta College odloča za nadaljevanje šolanja. Ustanova se v ta namen trudi, da bi bil njihov izobraževalni standard enak kot na rednih srednjih šolah.

Sam program je usmerjen predvsem v pridobivanje praktičnih znanj in spretnosti, kot so obdelava lesa, kovinarska znanja, avtomehanična znanja, kuharska znanja, pri splošnih predmetih sta v ospredju nizozemščina in matematika. Velik poudarek je na učenju socialnih veščin, še posebej v povezavi s praktičnim izobraževanjem pri delodajalcu, takrat dijaka intenzivno spremljajo in mentorirajo. Glede na to, da samo bistvo ustanove ni v deklarativnem znanju, pač pa na učenju funkcionalnih spretnosti in čim prejšnjem vključevanju nazaj v družbo, Penta College v manjšem obsegu predstavljajo učilnice, večina prostora pa je namenjena mizarški in mehanični delavnici ter ogromni kuhinji. V slednji mladostniki pod mentorstvom sami pripravljajo obroke, s čimer jim zaposleni dajejo temeljno podlago za kasnejše samostojno življenje. Glavno vodilo pri delu s temi dijaki je iskanje njihovih močnih točk in ne njihovih omejitev, pri izobraževanju se upoštevajo izobraževalne potrebe dijaka in tako prilagaja poučevanje.

Kot svojo posebnost in hkrati glavni cilj delovanja Penta College izpostavlja sodelovanje z drugimi šolami ter delodajalci, saj lahko le tako omogočijo ustrezno izobraževanje za dijake, ki so vključeni v njihovo šolo in tako izpolnijo svoje poslanstvo, ki je, usposobiti dijake za uspešno vključitev na trg dela ali nadaljevanje šolanja na višji stopnji. Mrežo partnerjev imajo vzpostavljeno po celotni regiji.

Temeljne vrednote katerim sledijo in jih zagovarjajo, torej njihovih pet stebrov (od tu tudi ime Penta), so:

- Dijak je osrednjega pomena.
- Izobraževalno okolje zagotavlja varnost vseh vključenih v Penta College.
- Organizacija izobraževanja je v skladu s sposobnostmi in talenti učencev ter zahtevami družbe. Izobraževalni program se prilagaja glede na potrebe dijaka in trga dela.
- Izobraževalni program dijaka vodi in usmerja.
- Kakovost izobraževalne podpore ter skrbi za dijaka so pogoj za doseganje dijakove najvišje individualne samoizpolnitve.

The Vaart, del organizacije Horizon, Sassenheim

V instituciji, imenovani The Vaart, ki je le ena od ustanov, ki delujejo pod okriljem organizacije Horizont, mladim in njihovim staršem oziroma skrbnikom pomagajo in jih usmerjajo pri učenju, kako se spopadati s težavami v odrasčanju, s katerimi se mladi srečujejo. Kompleks stoji poleg Forenzičnega centra Teylingereind, zgrajen je bil leta 2011.

V The Vaart so mladi nameščeni z odločbo družinskega sodišča, ki jo na sodišče poda mestna uprava, na podlagi mnenja neodvisne organizacije, ki se ukvarja z obravnavo mladoletnikov ali mestnega oddelka za zaščito mladoletnih (pri nas je to Center za socialno delo).

The Vaart sprejema dečke in deklice, stare od 12 do 18 let, in jim nudi specialistično obravnavo, saj se ti mladi soočajo z resnimi vedenjskimi težavami, tudi v kombinaciji s psihičnimi motnjami in/ali blago motnjo v duševnem razvoju. Obravnavo nudijo skupinam, kot so:

- »forenzična skupina« za dekleta, to so dekleta, ki so storila kazniva dejanja in bi v nasprotnem primeru šla v zapor;
- skupine za opazovanje in diagnostiko čustvenih in vedenjskih težav, v kateri so nameščeni 10 tednov in jih potem namestijo v ustrezno skupino znotraj zavoda;
- mešane skupine mladih s čustvenimi in vedenjskimi težavami;
- skupina za fante s hujšimi čustvenimi in vedenjskimi težavami;
- skupino s posebnim varstvom in obravnavo;
- posebna skupina, imenovana »Z roko v roki«, katere cilj je učenje za življenje po zavodu (pol-odprta skupina).

Posebnost znotraj zaprtega zavodskega sistema je program »Z roko v roki«, ki je specializiran in opremljen za delo z mladimi (12-18 let), ki prihajajo iz zaprtega sistema in se morajo spopasti z izzivi, ki jih prinaša življenje izven institucije. Mladostniki se učijo, kako se odgovorno vesti in prevzeti nadzor nad svojim življenjem. Poleg mladostnikov so tu v obravnavo vključeni tudi starši. Vsaka družina je celica zase in tako tudi načrtujejo obravnavo, uporabljajo individualiziran pristop. Mladi in njihovi starši so nosilci procesa in skupaj s strokovnimi delavci oblikujejo cilje svoje obravnave. Za doseg zastavljenih ciljev uporabljajo različne metode, mladi so vključeni v skupine, kjer se učijo socialnih veščin, družine so vključene v družinsko terapijo, udeležujejo se tudi tematskih srečanj.

Druga posebnost so Projekti v tujini (v Franciji), kamor za določen čas pošljejo mladostnike, starejše od 16 let, ki zaradi vedenjske problematike potrebujejo umik iz okolja in so bili že ambulantno obravnavani, nameščeni v stanovanjsko skupino ali zavod in tovrstna obravnava ni prinesla zelenih učinkov. Mladi prebivajo na podeželju, na kmetiji in se vključujejo v vsakodnevne dejavnosti na kmetiji. Namen je preko tovrstnega dela omogočiti pozitivne izkušnje, samopotrditve in dvig občutka lastne vrednosti, kar vodi v spremembo dojemanja sebe in posledično tudi vedenja. V tem obdobju, ko so mladi v Franciji, so vključeni tudi v izobraževalni proces – izobraževanje na daljavo s pomočjo prenosnih računalnikov.

Ob namestitvi mladoletnika v zavod oblikujejo individualiziran program, ki vsebuje natančno opredeljene cilje obravnave in konkretno načrtovane metode dela. Določi se skupaj s starši ter predstavnikom mestne oblasti (primerljivo z našim CSD). Pomemben del programa je tudi šolsko področje. Vsake tri mesece se individualiziran program evalvira in po potrebi dopolni, popravi. Obravnava traja v povprečju pol leta, po potrebi se jo podaljša, najdlje do zaključka šolanja. V The Vaartu sicer stremijo k temu, da bi bila obravnava čim krajša, idealno bi bilo, če bi trajala največ 3 mesece. Pred zaključkom bivanja v zavodu imajo tudi vmesno obdobje, imenovano »spremljan odhod«, ko mladostnika spremljajo v življenju izven institucije. Če je za mladostnika to pretežno, če ne zmore učinkovito zaživeti v svojem okolju, se vrne v institucijo. Mladostnike stalno spodbujajo k spremljanju osebnega razvoja in napredka, in sicer na način, da vodijo osebno mapo ali nekakšen portfolio. Vanj mladostniki sami vstavljajo vse pomembne dokumente, priznanja, zapise. To pa jim omogoča konkreten vpogled v lastne dosežke in premike, kar zelo prispeva k opolnomočenju vsakega posameznika. Slednje je, poleg druge dokumentacije, ki jo vodijo strokovni delavci, tudi podlaga za evalvacijo.

Njihovo izhodišče za delo je pozitivna klima, ki omogoča učenje. Cilj je ponuditi vsem mladim, ki bivajo pri njih, celodnevni program. Velik del dneva zavzema pouk v interni šoli, to pa dopolnjujejo z učenjem različnih spretnosti ter individualno in družinsko terapijo. Zaradi različnih učnih potreb vključenih mladostnikov, je šolski program posebej prilagojen. Poleg splošnih predmetov, kot so matematika in materni jezik, je večji del usmerjen na funkcionalna znanja ter delo v tematskih delavnicah. Tako mladi velik del dopoldneva preživijo na delavnicah glasbene, plesne, umetnostne terapije, improvizacijskega gledališča, pomemben del pa predstavlja tudi skupna priprava obroka, kar pomeni, da ena skupina mladih dopoldan za ostale pripravi šolsko kosilo. Na razpolago imajo veliko telovadnico ter delavnice, v katerih se učijo spretnosti obdelovanja lesa. Izdelke potem uporabljajo znotraj zavoda (na primer klopce, igrala) ali jih prodajo. Poleg samega učnega programa, je prilagojeno tudi izvajanje, saj imajo na razpolago številne didaktične pripomočke (interaktivne table, slušalke, ki si jih otroci oziroma mladostniki z motnjami pozornosti lahko nadenejo, če jih moti hrup v razredu, posebno mizo, ki je iz treh strani ograjena, kamor gredo lahko otroci oziroma mladostniki, če potrebujejo mir oziroma želijo zmanjšati dražljaje iz okolice – zanimivo je to, da so si tako mizo izdelali mladi sami), manjše so tudi skupine, učitelji pa imajo posebna znanja za delo s to populacijo. Pomemben del obravnave je tudi psihoterapija, tako individualna kot skupinska in družinska.

Po zaključku programa v The Vaartu, se mladostniki bodisi vrnejo domov, zaživijo na svojem ali so za neko prehodno obdobje nameščeni v hišo, ki deluje pod okriljem organizacije Horizont (krovna organizacija, katere del je tudi The Vaart), v kateri mlade še vedno intenzivneje spremljajo in vodijo strokovni delavci, prav tako nekaj časa še spremljajo tudi tiste, ki se vrnejo domov ali zaživijo na svojem, a ne tako intenzivno.

Glavna načela in metode dela v The Vaart so:

- pozitivna klima in pozitivne izkušnje pripomorejo k pozitivni spremembi;
- podpora in spoštovanje;
- ni represije;
- intenzivno terapevtsko okolje v smislu delavnic in terapevtskih skupin;
- vključitev družine v družinsko terapijo.

De Strandwacht, Den Haag

De Strandwacht je šola, ustanovljena s strani Pedagoškega inštituta in je šola za otroke z duševnimi in vedenjskimi težavami (avtizem, ADHD, čustvene in vedenjske težave, raznovrstne specifične učne težave). Ker ti otroci potrebujejo več nege kot drugi otroci, na De Strandwacht menijo, da morajo biti obravnavani po posebnem programu, prilagojenem njihovim specifičnim težavam. V povezavi s tem poudarjajo (kar ponovno nakazuje na drugačno filozofijo nizozemskega izobraževalnega sistema), da otroci potrebujejo »etikete«, diagnoze, saj le tako strokovni delavci vedo, kako s posameznikom ustrezno delati in mu pomagati, da razvije vse svoje potenciale. Ob tem jim je osnovno vodilo misel: »We look at the possibilities of a child and the best way to let the child blossom.«.

Ko otroka vključijo v program, je v programu do zaključka osnovnošolskega izobraževanja. Učenci so na podlagi starosti in stopnje razvoja razdeljeni v skupine, ki štejejo od 12 do največ 14 učencev. Skupno šolo obiskuje 240 otrok, razdeljenih v 19 skupin. V tej šoli v istih skupinah tako otroci z motnjami avtističnega spektra kot otroci z

ADHD in čustvenimi in vedenjskimi težavami, saj so strokovni delavci ugotovili izredno pozitivne vplive ene skupine otrok na drugo.

Izobraževanje je oblikovano tako, da poskušajo učencem nuditi celostni razvoj. Otroka tekom izobraževanja podpirajo, spodbujajo, uporabljajo tudi nagrajevalne pristope. Upoštevajo hitrost učenja in temperament otroka ter njegova močna področja. Delo s posameznim otrokom je načrtovano na več nivojih: v individualnem načrtu otroka, v načrtu skupine ter šolskem načrtu. Otrokom, ki imajo specifične težave in potrebujejo posebno nego, jim to omogočijo. Naredijo individualni akcijski načrt spremljanja otroka, ki ga sproti evalvirajo. Nudijo lahko dodatno pomoč kot logopedsko obravnavo, fizioterapijo, dodatno poučevanje, pomoč pri težavah zaradi disleksije, učenje socialnih spretnosti ali igralno terapijo.

V izobraževalni proces otrok aktivno vključujejo tudi njihove starše in sicer tako, da so le ti dvakrat na leto vabljeni na razgovor z razrednikom, dvakrat na leto pa staršem pošljejo poročilo o otroku. Na sestanku ob začetku šolskega leta razrednik in starš ter po potrebi še drug strokovni delavec šole, večinoma je to šolski svetovadni delavec ali šolski psiholog, skupaj oblikujejo individualni načrt obravnave otroka, kjer postavijo cilje za otroka na intelektualnem, čustvenem ter socialnem področju, prav tako govorijo tudi o domačih razmerah, saj lahko le tako omogočijo usklajeno obravnavo, ki prinaša največje uspehe.

Vsako od skupin otrok (razred) stalno spremlja en učitelj in en pomočnik. V delo skupine je vključen tudi interni pedagog, socialni delavec ter poseben strokovnjak – specialni pedagog, socialni pedagog, psiholog, fizioterapevt, logoped, igralni terapevt, odvisno od potreb otrok v skupini. Ti posebni strokovnjaki opazujejo posameznega otroka, zanj oblikujejo poseben program, ki ga nato predajo učitelju v izvajanje. Učitelji in pomočniki se tako neprestano izobražujejo in usposabljujejo. Otrokom z motnjami avtističnega spektra so na voljo posebni spremljevalci, ki se pomenljivo imenujejo kar »shadow« oziroma senca in otroka tekom dneva neprestano spremljajo ter ga učijo, kako funkcionirati med vrstniki. Z avtističnimi otroci začnejo intenzivno delati že v predšolskem obdobju, z nekaterimi že v domačem okolju.

Potek pouka je popolnoma prilagojen populaciji otrok, ki se nahaja v razredu. Učitelji imajo avtonomijo, da samostojno presojujejo o dolžini same učne ure in jo tako prilagajajo koncentraciji in pozornosti učencev. Slednje sicer poskušajo ohraniti z različnimi metodami, tehnikami in pripomočki: frontalnemu poučevanju se izogibajo in poudarek dajejo predvsem na interaktivnost ter interakcijo med vsemi udeleženci, poslužujejo se interaktivnih tabel, otrokom omogočajo uporabo individualnih pripomočkov kot so slušalke, ograjena miza, računalniki za dislektike, ... Ob tem ima vsak možnost kadar koli poseči po pripomočku, ki mu bo v danem trenutku olajšala delo, hkrati pa to ne moti učnega procesa ostalih učencev prisotnih v razredu.

Kljub vsemu pa v šoli vseeno vladajo jasna pravila, o katerih se ne diskutira, saj s slednjim otroci pridobivajo manipulativni prostor. Tovrstna pravila so namenjena predvsem zagotavljanju varnosti, saj je njihova filozofija ničelna toleranca do nasilja in vsakršno kršitev sankcionirajo otrokovi starosti primerno. Sodelovanje in vedenje učencev učitelji po potrebi nagrajujejo ali kaznujejo. Pri nagrajevanju se poslužujejo točkovnega sistema, medtem ko pri kaznovanju oziroma pomoči otroku pri umirjanju, večinoma uporabljajo metodo zelenega stola. Zeleni stol uporabi otrok ko je »v njegovi glavi preveč dogajanja«, kot so to poimenovali v De Strandwacht.

Zeleni stol stoji bodisi v razredu ali v garderobi oziroma pred razredom. Ko otrok čuti, da je preveč vznemirjen ali ga na to opozori učitelj, gre do zelenega stola v razredu, sede nanj in se pomiri. Če se ne uspe pomiriti v razredu, gre na stol v garderobi/pred razredom. Če mu tudi to ne pomaga, gre na stol v drugo skupino. Ko otrok čuti, da je pripravljen nadaljevati s šolskim delom, se vrne v svojo klop. Če se nikakor ne uspe pomiriti, mu učitelj, pomočnik učitelja ali drugi strokovni delavec pomaga narediti načrt, kako se bo pomiril in se vrnil v svojo klop. Veliko smo se spraševali o izpostavljenosti otroka z uporabo te metode, a so nam odgovorili, da je metoda že tako integrirana v sam sistem delovanja šole, da je enaka vsem drugim metodam, njen namen ni izpostavljanje,

ampak le pomoč pri umirjanju in kot taka je predstavljena otrokom in tako z njihove strani tudi razumljena sprejeta.

Tudi sam urnik je fleksibilen. Poleg klasičnih šolskih predmetov njihov pouk obsega še predmete, ki otroke učijo predvsem funkcionalnih znanj: kuhanje, vrtnarjenje, tehnika... V učni proces tudi sicer vključujejo vsakodnevne in aktualne tematike (na primer, vesti iz dnevnih poročil). Angleškega jezika se učijo otroci, stari 10 do 13 let, medtem ko imajo za nadarjene tudi možnost učenja francoščine. Veliko pozornosti namenjajo športni vzgoji, ki je izredno interaktivna in vsebuje nemalo športnih pripomočkov. Tudi uporaba le-teh je prilagojena vsakemu posamezniku glede na to, katero področje je potrebno še posebej razvijati – fina motorika, groba motorika, krepitev telesnih mišic, koordinacija telesa, koordinacija oko-roka... V okviru športne vzgoje redno poteka tudi plavalni tečaj, šola pa ima na voljo še poligon za učenje vožnje s kolesom.

Odmore pod vodstvom učitelja preživljajo na šolskem igrišču, kjer imajo možnost sprostiti odvečno energijo in se naužiti svežega zraka.

Posebnost šole je ena od skupin, imenovana »Skupina pedagoškega inštituta«, v katero je vključenih 8 otrok z najhujšimi motnjami, s katerimi delajo individualno, ena na ena. Fokus dela je predvsem na spremembi vedenja, usvajanje učne snovi je drugotnega pomena. Skupina ima izjemne rezultate in je pokazatelj, da se z individualnim delom lahko pomaga otroku s še tako hudimi težavami.

5.2. Nemški sistem vzgojne pomoči

5.2.1. Predstavitev sistema (dr. Mitja Krajncan, Univerza na Primorskem)

V Nemčiji je vsled pritiskov gospodarstva zelo živahna debata o spremembah vzgojnega sistema, ki bi temeljil na učinkovitosti, kvaliteti, uspešnosti, ob tem pa bi se obstoječe oblike pomoči naj modernizirale; posebej izpostavljajo prevelik delež uprave v sistemu.

Dosežki vzgojne pomoči so odvisni od:

- sprememb življenjskih situacij otrok in mladostnikov in njihovih družin z njihovim vplivom na nastanek problemov (ki jih lahko objektivno opišemo);
- procesov definiranja CSD-jev, kar pomeni, vrsto in način problematiziranja pomena težav otrok in mladostnikov, in znanja ter sposobnosti strokovnih delavcev;
- celotnega spektra razpoložljivih ponudb vzgojne pomoči;
- sprememb v pravnih temeljih (ali njihovi interpretaciji);
- (naraščajočih) fiskalnih odločitev lokalnih oblasti.

Osnovni postulati vzgojne pomoči:

- svetovanje otrokom, mladostnikom in družinam, ki imajo težave,
- predlogi k nadaljnjim korakom vzgojne pomoči,
- načrtovanje vzgojne pomoči,

- podpora in razvoj ponudnikom vzgojne pomoči.

V zakonu je v prvem členu navedeno:

»Vsak mlad človek ima pravico do podpore v razvoju in vzgoje do samoodgovorne in družbeno sposobne osebnosti.«

Oskrba in vzgoja otroka sta naravna pravica staršev in predvsem obligacijska dolžnost. O njeni potrditvi bdi družba.

Vzgojna pomoč otrokom in mladostnikom naj uresničuje te pravice, predvsem:

- mladim v njihovem individualnem in socialnem razvoju in prispevati k zmanjševanju prikrajšanosti in zapostavljenosti;
- podpirati, svetovati in usmerjati starše in ostale vzgojne deležnike;
- otroke in mladostnike varovati pred nevarnostmi za njihovo dobro;
- prispevati k pozitivnim in ugodnim življenjskim pogojem mladih ljudi in njihovih družin, kot tudi ohranjati ali stremeti k otroku in družinam prijaznemu okolju.

Zelo pomembna je participacija, ki je opredeljena v Zakonu o storitvah za otroke in mladostnike.

Pravice pri udeležbi pri konkretnem delovanju:

načrt otrokove mladostnikove pomoči	dekleta fantje starši	usposobljenost, primernost informacija svetovanje sooblikovanje soodgovornost soodločanje	Pravica do predloga in izbire – pravica do izbire ustanov in oblik pomoči Udeležba otrok in mladostnikov – pravica do informacij, svetovanja in sogovornišstva glede na razvojno stanje Temeljna usmeritev vzgoje, enakopravnosti deklet in fantov - pravica do upoštevanja spolno specifičnih, socialnih in kulturnih lastnosti Udeležba pri delovanju pomoči mladim – pravica k sooblikovanju in soodločanju Udeležba staršev v ustanovah otroškega varstva – pravica do sodelovanja pri vseh
			pomembnih odločitvah Udeležba pri odločitvah vzgojne pomoči – pravica do skupnega oblikovanja načrta pomoči, določitve potreb, načina in obsega pomoči.

V zakonu je še posebej poudarjeno intenzivno sodelovanje CSD z izvajalci vzgojne pomoči in uporabniki s starši. Princip subsidiarnosti. In skupna odgovornost.

Diferenciacija vzgojne pomoči otrokom in mladostnikom z vedenjskimi in čustvenimi težavami/motnjami

Zakonodaja je usmerjena v razvoj in novosti na področju diferencirane pomoči. Le ta je usmerjena v otrokove potrebe in se temu primerno oblikuje.

K ambulantni vzgojni pomoči prištevajo:

Vzgojno svetovanje (vzgojne, družinske svetovalnice, multiprofesionalni timi, podprti s psihološkimi in terapevtskimi pristopi, kjer se tim ukvarja z otroci, mladostniki, starši in drugimi pomembnimi vzgojnimi osebami v razreševanju in premagovanju individualnih in družinskih problemov - tudi ločitvenih procesih...

Socialno skupinsko delo – skupinsko pedagoški koncept premagovanja razvojnih težav in vedenjskih problemov - s ciljem dekleta in fante opremiti s socialnim učenjem in uspešnega, korektnega vključevanja v skupine. Časovni obseg je praviloma majhen, en popoldan v tednu, kjer socialni pedagogi s stalno skupino opremljajo mlade s socialnimi veščinami.

Vzgojna pomoč oz. svetovalni pomočniki – oseba, ki mlademu stoji ob strani in daje podporo. Kljub temu da je oblika pomoči stara, ja lahko zelo fleksibilna oblika pomoči. Lahko je tudi oblika vzgojnega ukrepa mladoletniškega sodnika – kjer se mladoletnemu določi osebo, ki mu bo pomagala – tudi kot zadnja možnost pred strožjimi sankcijami, ki je opredeljena v Zakonu o sodiščih za mladoletnike.

Socialno pedagoška pomoč (podpora) družini – nastopa v različnih oblikah in možnostih, ki se lahko razlikuje v vsebinskem delu in intenziteti, kot tudi v metodičnih pristopih vse do družinske terapije. Skupnega vsem oblikam, da je koncipirano za celotno družino glede vzgojnih nalog pri reševanju vsakodnevnih problemov, reševanju konfliktov in kriz, kot tudi kontaktov s CSD-ji in institucijami, ki podpirajo pomoč do samopomoči. V zadnjem obdobju izjemno pridobila in obravnava veliko družin.

Dnevne skupine – sodijo kot delno stacionarne oblike pomoči, predstavlja življenjski prostor med družino in šolo. Je realni življenjski okoliš, kjer so oskrbovani pretežno starejši otroci, ki redno dnevno obiskujejo ta prostor. Večina dnevnih skupin daje velik poudarek socialnemu učenju, šolskemu napredovanju in delu z družino.

K stacionarni pomoči (vzgojna pomoč z bivanjem dan in noč...) sodijo:

Različne oblike oskrbe (družinska, glede na trajanje – dlje časa, krajši čas, oskrba v pripravljenosti, za npr. krizne intervence oz. t.i. nujni primeri), katerim je vsem lastno, da gre za vzgojo praviloma mlajših otrok v privatnih okvirih, v »normalnih« družinah. Primaren cilj je za razliko od posvojitve, da se otrok vrne v izvorno družino.

Skrbniki/rejniki imajo iste pravice in dolžnosti kot starši. Za težje primere je pomembno, da ima vsaj eden od staršev pedagoško kvalifikacijo.

Vzgojni zavodi – klasična oblika izvendružinske institucionalne oskrbe otrok in mladostnikov, ki se je v zadnjih letih bistveno spremenil in diferenciral: zavodi so pravilo dosti manjši, podobni družinam, bolj liberalni, obstajajo samostojne stanovanjske skupin/skupnosti, stanovanja posameznika (mladinsko stanovanje) s spremljanjem, do nizkopražnih mest za prenočitev in postelj za krizne namestitve. Razmerje med različnimi oblikami oskrbe in zavodsko vzgojo je 40:60.

Intenzivna socialno pedagoška oskrba posameznika, visoko fleksibilna oblika oskrbe, ki se je razvila iz zavodske vzgoje, lahko načeloma služi za vse oblike – od nizkopražnih do vseh oblik oskrbe z ali brez prenočitve, do

intenzivnih oblik 1 na 1. Vsebuje tudi doživljajsko pedagoške projekte, ki stremi h konfrontaciji svojih meja in spoznavanju svojih možnosti.

Zaprta oskrba v vzgojni pomoči – zadnjih nekaj let zelo pereča tema. Predvsem je pomembno vprašanje, kdo je tisti, ki ima indikacije, da se sprejme v zaprto obliko vzgojne pomoči. Vsekakor gre za vključenost pravosodnega sistema, saj zakon o storitvah za otroke in mladostnike ne vključuje tovrstnih oblik pomoči.

Prav tako obstaja veliko različnih stanovanjskih skupin, ki so namenjena različnim ciljnim skupinam: od odvisnikov, do delinkventov, do oblik za pomoč mamam/očetom in otrokom, socialno pedagoških intenzivnih krajši čas trajajočih oblik pomoči...

Razvojne potrebe kažejo:

- intenzivno usmerjenost v rano detekcijo in pomoč družinam,
- socialno prostorsko usmerjenost pomoči (mrežna struktura pomoči, regionalizacija pomoči...), □
fleksibilizacija pomoči,
- usmerjenost v vire posameznika,
- višanje učinkovitosti pomoči,
- intenzivne krajšega trajanja oblike pomoči,
- mobilnost in migracije so jedrni sestavni deli vsake moderne družbe, kar je potrebno upoštevati tudi v ustreznosti pomoči,
- potrebe in izzivi za intenzivnejše sodelovanje z otroško in mladostniško psihiatrijo in sodstvom,
- direktna participacija udeležениh,
- nadaljevanje z razvijanjem socialno pedagoške diagnostike in ne medicinsko psihološke. Le ta upošteva taji trenutek civilno družbenega deleža (lastne pravice) in pedagoške maksime samostojnosti in sodelovanja s sprejetjem predlaganih oblik pomoči,
- enoten študij namesto kaotičnega bolonjskega sistema.

5.2.2. Socialnopedagoška pomoč družinam (v nadaljevanju SPPD) – Simona Lesar

Simona Lesar v prispevku Socialnopedagoška pomoč družinam – teoretični vidiki in socialnopedagoška praksa v Tübingenu – Nemčija teoretsko in izkustveno predstavi alternativno obliko socialnopedagoškega dela, ki ga pri nas v tako intenzivni obliki ne prakticiramo. Gre za skupnostno obliko, kjer strokovni delavec/-ka družino in vse njene člane podpira v njihovem neposrednem družinskem okolju.

Začetki SPPD segajo v konec 80-ih let prejšnjega stoletja, v bivšo Demokratično republiko Nemčijo. Razvila se je intenzivna »ambulantna« oblika socialnopedagoške pomoči družinam. Pomoč se izvaja v družini na domu in zajame v proces družino kot celoto. Pogodba dela se oblikuje tako, da se ugotovi problematika družinske situacije. Glavni namen je pomoč/svetovanje staršem pri vzgoji. Poleg tega so teme pomoči tudi podpora pri izboljšanju materialnih življenjskih pogojev, posredovanje oz. interveniranje med starši in otroki, med obema staršema ter med družino in institucijami, kot so šola in vrtec (Helming, Schattner, Blum, 1999, str.V).

Odkar je SPPD v Nemčiji del zakona »Pomoč otrokom in mladostnikom«, se kaže ta oblika pomoči kot pomembna preventivna intervencija pred namestitvijo otrok v »stacionarno« oz. institucionalno obravnavo (odvzem otrok iz družine). SPPD omogoča takojšnjo pomoč v akutnih kriznih situacijah.

Kriteriji za intervencijo SPPD so:

- kompleksna problematika (družina z več problemi- šolanje, delo, stanovanje, finance...)
- ogroženost zdravega psihofizičnega razvoja otrok
- latentno in dejansko pričakovanje kriz
- pomoč je v naprej določena za daljše časovno obdobje in zagotoviti se mora ustrezen svetovalni kontekst (tudi v času dopusta in počitnic)
- neizogibna sta sodelovanje in povezanost z ostalimi lokalnimi institucijami, ki so vpletene v proces pomoči
- strokovni delavec mora biti nujno vpet v strokovni tim in supervizijo.

Ko je opredeljeno, da bo družina dobila pomoč, poda CSD zahtevo pedagoškemu vodji tima. Družini pripadajo 2-4 srečanja na teden, neposredno v družini. V primerih, ko ni mogoče določiti pomoči se odločijo za triažo »clearing« (razjasnitev primera). V tem primeru imajo na 3 do 4 srečanja na teden. Cilj triaže je vzpostavitev kontakta z družino in proučitev stanja problema, virov družine in presoja pomoči, ki jo le ta potrebuje.

Teme prvih srečanj med družino in socialnim pedagogom:

- Predstavitve strokovnega delavca, vzpostavitev odnosa, okvir in strukturo dela. Družini mora biti vloga svetovalca jasna, pomembnost transparentnosti.
- Razviti »ja-držo« družine: pripravljenost družine/staršev za sodelovanje, pripravljenost za spremembe trenutne situacije.
- Izdelati načrt dela pomoči in postaviti cilje, »pogodba dela« med družino in SPPD.
- Faza diagnostike (genogram-shema družinskega sistema, osnovni vprašalniki, pogovori...).
- Vloga CSD in vloga izvajalca podpore družini
- CSD je pobudnik in »plačnik« socialnopedagoške pomoči družini, pedagoška ustanova oz. tim za SPPD pa je izvajalec pomoči. V isitemu pomoči, ki je zsnovana v trikotniku CSD-SPPD-DRUŽINA, ima vsak svojo vlogo, nalogo in odgovornost, vendar pa naj bi bila med vsemi tremi sistemi povezanost in transparentnost.
- Dokumentacija dela

Pri pisanju poročil za timske sestanke oz. sestanke za načrt pomoči je CSD Tubingen pripravil sledeče smernice, katerih se držijo vsi strokovni delavci in je poenoten formular za poročilo (2005):

- Formalni podatki družine
- Cilji glede na načrt pomoči

- Pogled nazaj na dejansko stanje
- Obravnava vprašanja in teme vseh prisotnih
- Priporočila z vidika SPPD za načrtovane cilje, naloge in porazdelitev nalog
- Zaključek.

Pomoč, podpora, svetovanje družini ter krepitev staršem pri njihovem vzgojnem delovanju je tudi v Sloveniji zelo potrebna. Družine so pogosto v stiskah zaradi vsakdanjih življenjskih nalog in situacij.

5.2.3. Posebne oblike socialno pedagoške oskrbe otrok in mladostnikov v stanovanjskih skupinah (Kiehn, E., 1997)

V svoji knjigi, ki jo je prevedel dr. Mitja Krajncan med drugim navaja tudi t.i. specializirane vrste stanovanjskih skupin, njihove bistvene značilnosti povzemamo v nadaljevanju.

1. DRUŽINSKA STANOVANJSKA SKUPNOST

Vzgojiteljski zakonski pari menijo, da je skupno življenje z otroki in mladostniki v družinski stanovanjski skupnosti v okviru pomoči mladim idealna priložnost za njihovo pedagoško udejstvovanje. Za to obliko sobivanja obstaja več oznak: družinsko usmerjena stanovanjska skupnost, družini podobna vzgoja, domače vzgajanje, izkustvo družinskega življenja, dopolnilo družine, nadomestilo družine.

Številne so tudi kritike teh oznak zato so raziskovalci navedli naslednje 4 kriterije:

- A) ločitev od zunanjih oseb;
- B) zasebnost - intimni odnosi in določen življenjski prostor;
- C) bližina, ki implicira duhovno, čustveno in fizično intimnost;
- D) trajnost kot posledica vzajemne povezanosti, obveznosti in doseganja ciljev.

Tovrstna stanovanjska skupnost je namenjena tistim otrokom, ki potrebujejo kombinacijo terapevtskega miljeja, terapije in ponudbe družinskih ter individualnih odnosov. Starši, ki prevzamejo takšno vzgojno enoto tesno sodelujejo s skupino strokovnjakov, ki jo sestavljajo psiholog, socialni delavec in otroški psihiater. Podobno delujejo v Švici »defektološke veledružine«.

2. DEKLIŠKA STANOVANJSKA SKUPNOST

Dekleta morajo najprej izoblikovati značilnosti svoje ženskosti in okrepiti svojo samoodgovornost kot ženska, zato je ustanavljanje dekliških stanovanjskih skupnosti zelo pomembno.

Katera dekleta se sprejemajo v stanovanjske skupine? Tista s sledečimi pomanjkljivostmi:

Telesno-življenjepraktične pomanjkljivosti (pomanjkanje zavesti o odgovornosti za lastno telo, pomanjkljiva telesna nega, nesamostojnost....)

Kognitivna pomanjkljivost (nizka motivacija za učenje, nezainteresiranost...)

Emocionalne pomanjkljivosti (odsotnost navezave razmerij, narcistične motnje...)

Socialna pomanjkljivost (pomanjkanje konfliktnih sposobnosti, pomanjkanje socialne prilagodljivosti, redka socialna povezanost....)

Relacijska pomanjkljivost (šibki odnosi, pogosto menjavanje odnosov....)

3. TERAPEVTSKA STANOVANJSKA SKUPNOST ZA VEDENJSKO MOTENE MLADE LJUDI

V tem primeru je potreben specialni program. Osebe za oskrbo in terapijo mora biti ustrezno izbrano, izobraženo in izkušeno. Gre za psihološko, terapevtsko, analitsko in socialno-pedagoško usposobljene strokovnjake. Uporabljati morajo metode, ki so se že obnesle in ustrezajo specialnim potrebam posebej prizadetih oseb.

V teh primerih gre za možnost nove socializacije. Po natančni diagnozi in pripravi terapevtskega in vzgojnega načrta je v terapevtski ponudbi na voljo še naslednje: ozračje osvobodeno bojazni, glasbena terapija, globinskopsihološko usmerjene terapije.

4. TERAPEVTSKA STANOVANJSKA SKUPNOST ZA DUŠEVNO BOLNE MLADE LJUDI

Zaradi naraščanja števila mladih, ki kot duševni bolniki potrebujejo pomoč močno narašča. Le ti potrebujejo intimni okvir oskrbe in vzgoje. Po izhodu iz psihiatrične klinike jim je potrebno ponuditi ponovno vključitev v družbo s pomočjo terapevtske stanovanjske skupnosti oziroma terapevtske in defektološke pomoči. Tistim, ki navzven še niso samostojni je potrebno ponuditi delo v delavnici, ki je tudi plačano. Delo v delavnici je namenjeno ponovnemu učenju sposobnosti, ki se zunaj zahtevajo za opravljanje dela. Celotni učni in delovni proces spremljajo skupinsko dinamične vaje, igre vlog in pogovori.

V Švici obstaja zavod za socialno terapevtske ustanove, kjer oskrbujejo duševno prizadete mlade ljudi, ki so bili prej v psihiatrični kliniki. Stanovanjska skupnost ima na voljo 5 mest in organizira raznovrstno podeželsko življenje z živalmi, zelenjavnim vrtom, v gozdu. V tej skupnosti skušajo ustvariti podlago, na kateri bo mogoče graditi novo življenje.

5. STANOVANJSKA SKUPINA ZA POSEBEJ VEDENJSKO MOTENE MLADOSTNIKE

Pogoj za tovrstno skupnost je:

- majhnost, obseg največ 4-5 stanovalcev,
- osebe, ki po strokovni in človeški plati ustreza visokim zahtevam,
- dolgoročno udejstvovanje zaposlenih, ki imajo veliko izkušenj na tem področju in s tovrstno populacijo,
- poprejšnja enotnost osebja glede postopkov, vzgojnega dela, metod in uporabe terapij,
- sodelovanje izkušenih psihologov, terapevtov, mladinskih psihiatrov, svetovalcev s področja mamil, - redna supervizija za osebe,
- stanovanje, ki ne bo izpostavljeno nenehnim kritikam najbližjih sosedov...

5.3. Švica

Švica ima naslednje oblike v sodelovanju in delu z družino v okviru vzgojnih zavodov (Maud

Piller v Krajncan, Šoln Vrbinc, 2015)):

- delo s starši kot negovanje odnosov med starši, vzgojnim zavodom in otrokom,
- intenziviranje sodelovanja v okviru pooskrbe (po odpustu iz vzgojnega zavoda),
- delo s starši v okviru sistemske usmerjene v življenjsko okolje posameznika, ki je v vzgojnem zavodu (vključitev staršev v zavodski vsakdan, stalni pogovori s starši s sporazumi in cilji),
- terapevtsko delo s starši in/ali družino (predelava konfliktov, odtujenosti in oblikovanja identitete),
- svetovanja staršem, časovno omejeni ukrepi v času kriznih situacij, vzgojni programi usmerjeni k starševskim kompetencam, spremljanje družin,
- programi za stabilizacijo družinskih situacij,
- stacionarna oskrba za celo družino.

6. Primeri različnih praks pri delu z otroki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami

6.1. Mladinska stanovanja

Okvirni vzgojni program vzgojnih zavodov in stanovanjskih skupin v poglavju o oblikah in metodah dela predvideva mladinsko stanovanje kot obliko dela.

Mladinsko stanovanje je namenjeno mladostnikom in mladostnicam, ki so bili v stanovanjsko skupino nameščeni z odločbo CSD in so v veliki meri dosegli cilje postavljene ob sprejemu v skupino, nimajo pa možnosti vrnitve domov oz. takoj po odpustu povsem samostojno zaživeti, pri tem pa poleg finančne pomoči potrebujejo tudi relativno redno spremljanje in oporo s strani mentorja.

Pogoji, ki jih mladostniki in mladostnice morajo izpolnjevati za bivanje v mladinskem stanovanju se delijo na splošne in specifične. Slednje so opredeljene za vsakega posameznika posebej glede na njegov individualiziran program obravnave. Na splošno pa velja, da se mladostniki in mladostnice za takšno obliko morajo odločiti sami (prostovoljno), pri čemer sprejemajo pogoje in dolžnosti, ki so opredeljene v pogodbi oz. sporazumu. Poleg tega morajo mladostniki in mladostnice prispevati lastna finančna sredstva, ki izhajajo bodisi iz štipendije, pokojnine staršev, dela preko študentskega servisa ali finančne participacije staršev.

Mladinsko stanovanje je možno izvajati v podnajemniškem stanovanju, študentskem domu, internem stanovanju v prostorih stanovanjske skupine, pri rejnikih oz. skrbnikih in v stanovanju, ki je donirano v ta namen. Izjemoma je možno izvajati mladinsko stanovanje tudi v dijaškem domu, vendar morajo biti za to posebne okoliščine, kot so: mladostnikovi viri financiranja so omejeni zaradi objektivnih dejavnikov (npr. starši so pokojni), hkrati pa mladostnik potrebuje za popolno osamosvojitve določeno strukturo življenjskega stila.

Čas bivanja v mladinskem stanovanju je časovno omejen od 3 do največ 12 mesecev. Bivanje v mladinskem stanovanju je možno podaljšat v skupnem soglasju mladostnika oz. mladostnico, strokovnega tima stanovanjske skupine, pristojnega CSD, ravnatelja, vendar le v izjemnih primerih, in sicer, ko bi s prekinitvijo sodelovanja

onemogočili popolno osamosvojitvev in realizacijo dogovorjenih ciljev. Med izjeme spadajo tudi primeri, kjer so osamosvojitveni procesi zaradi drugih osebnostnih težav (psihiatrične težave, itd.) upočasnjeni oz. ovirani.

Odgovorne osebe za izvajanje mladinskega stanovanja s strani institucije so strokovni delavci iz stanovanjske skupine. Naloge mentorja mladostnika oz. mladostnice v mladinskem stanovanju so naslednje: pomaga pri iskanju namestitve, sklicuje (pregledne, evalvacijske, krizne) strokovne time in obvešča ostale člane tima o poteku obravnave, pripravi pogodbo oz. Sporazum o izvajanju programa mladinskega stanovanja, uredi način finančne transakcije, vzdržuje kontakt s CSD, šolo in starši in spremlja realizacijo programa MS tako, da vzdržuje min. enkrat na mesec kontakt z mladostnikom oz. mladostnico.

Mladostnik oz. mladostnica v mladinskem stanovanju je upravičen/a do finančnega zneska iz naslova sredstev oskrbnih dni in razširjene oskrbe. Denar je namenjen za kritje hrane, potnih stroškov, rekreacije, šolskih potrebščin, osebne higijene, stroškov bivanja in za žepnino. Denar se praviloma nakazuje na transakcijski račun mladostnika/ce, ki mora svoje izdatke prikazati z originalnimi računi. Del finančnih sredstev se lahko izplačuje tudi v obliki žepnine, bonov za hrano ali v obliki odprte naročilnice v določeni trgovini.

NAČELA VZGOJNEGA PROGRAMA MLADINSKIH STANOVANJ

1. NAČELO PROSTOVOLJNOSTI

Načelo mladostnikove prostovoljnosti za bivanje v mladinskem stanovanju se manifestira v njegovi samostojni odločitvi za vodenje oziroma sodelovanje v taki obliki obravnave, ki je določena s posebnimi, njemu sprejemljivimi pogoji. Pravica do te odločitve je enkratna in jo mladostnik/ca uveljavlja pred začetkom izvajanja programa mladinskega stanovanja, in sicer s svojim podpisom v Sporazumu o izvajanju programa mladinskega stanovanja. V kolikor se mladostnik/ca v času trajanja sporazuma odloči predčasno prekiniti pogodbo, se upošteva njegovo/njeno željo.

Vzporedno s tem načelom velja, da so v to obliko vodenja vključeni mladostniki z ustrezno odločbo pristojnega CSD.

2. NAČELO AKTIVNE VLOGE IN SOODGOVORNOSTI MLADOSTNIKA V PROCESU LASTNEGA RAZVOJA

Eden izmed glavnih ciljev vzgoje oz vodenja mladostnika/ce v mladinskem stanovanju je osamosvajanje oziroma intenzivno usposabljanje za kasnejše povsem samostojno življenje.

Skupaj z mladostnikom/co se izdelata individualni načrt osamosvajanja. Zastavljeni cilji, dolžnosti, obveznosti, pravice in pogoji programa mladinskega stanovanja morajo biti mladostniku/ci razumljivi in glede na njegove/njene sposobnosti, zmožnosti dosegljivi. Za realizacijo svojega dela Sporazuma in individualiziranega načrta mora prevzeti osebno odgovornost.

Mladostnik oz. mladostnica se uči prevzemanja odgovornosti za svoja dejanja, se sooča s posledicami teh dejanj in se uči uspešnega razreševanja konfliktov.

Mladostnik je postavljen v aktivno vlogo pri upravljanju svojega življenja, pri tem je vloga mentorja zgolj podporna.

3. NAČELO INDIVIDUALIZACIJE

Pomeni, da mladostnike pri obravnavi razlikujemo glede na njihove razlike v telesnem, kognitivnem socialnem in čustvenem razvoju. Vsak mladostnik je enkraten, drugačen od drugih, zato mu je treba omogočiti, kar se da ustrezno in njemu prilagojeno obliko obravnave. K vsakemu mladostniku pristopamo individualno. Ustrezno

njegovim individualnim značilnostim, sposobnostim in zmožnostim prilagodimo zahteve, naloge, obremenitve in ugodnosti. Operacionalizacija teh postopkov je individualizirani vzgojni načrt.

4. NAČELO INTEGRACIJE IN NORMALIZACIJE

Prav z izveninstitucionalno obravnavo najbolj sledimo tema dvema načeloma, saj mladostnik ni izoliran od običajnega okolja, pač pa se v naravnem okolju uči raznih socialnih spretnosti in razpolagati z viri preživetja za lastno samostojno življenje.

Mladinska stanovanja so praviloma umeščena v urbano socialno okolje. Mladostnik/ca vzpostavlja stike z vrstniki v šoli, ki jo obiskuje, v soseski in tudi z drugimi ljudmi v neposredni in daljni okolici. Mladostnik/ca je vključen/a v srednjo ali poklicno šolo, ki jo obiskuje oz. v delovno organizacijo. Vključuje se tudi v društva, klube in organizacije, v katerih lahko deluje v skladu s svojimi interesi.

5. NAČELO KOMPENZACIJE RAZVOJNIH PRIMANJKLJAJEV IN VRZELI

Številni in različni razvojni primanjkljaji in vrzeli v kognitivnem, emocionalnem in socialnem razvoju onemogočajo ustrezno funkcioniranje mladostnika/ce in pomenijo obremenjujoči dejavnik za njegov nadaljni razvoj. Mladostnik/ca potrebuje strokovno pomoč, to je niz individualiziranih ukrepov, s katerimi odpravljamo primanjkljaje in blažimo posledice primanjkljajev.

Nekatere razvojne primanjkljaje in vrzeli mladostniki nadoknadijo oz. omilijo že v času obravnave v stanovanjski skupini (npr. pomanjkljivo šolsko znanje, manjkajoče socialne izkušnje, ..).

Pri prehodu v obliko obravnave mladostnika/ce v mladinskem stanovanju, morajo biti razvojni primanjkljaji kompenzirani v taki meri, da je mladostnik/ca sposoben/na relativno samostojnega življenja v mladinskem stanovanju. O tem presoja strokovni tim.

6. NAČELO TIMSKEGA DELA

Za celovitost mladostnikovega razvoja skrbi tim strokovnjakov, to je mentor-vzgojitelj oz. socialni pedagog, psiholog, socialni in zdravstveni delavec, po potrebi pa tudi drugi strokovnjaki, kot so učitelji, razrednik in psihiater. Glede na zakonska določila, lahko prisostvujejo sestankom tima tudi starši mladostnika/ce. Pri obravnavi mladostnika/ce v mladinskem stanovanju je prisotnost mladostnika/ce na timskega sestanku obvezna.

Oblike timskega dela:

- sestanki (analize, usklajevanja, dogovori, naloge, preverjanje realizacije individualiziranih programov)
- individualno delo posameznega strokovnjaka z mladostnikom/co
- skupinsko delo

7. NAČELO SODELOVANJA Z DRUŽINO in SORODNIKI

Program vodenja mladostnika v mladinskem stanovanju je namenjen predvsem mladostnikom, ki se po končani obravnavi ne vračajo v družino in matično okolje iz katerega so prišli. Zato je smiselno in potrebno, da strokovni tim v sodelovanju s centrom za socialno delo ugotovi, kakšna oblika sodelovanja s starši je v posameznem primeru najbolj ustrezna. Ta oblika se opredeli v individualiziranem vzgojnem programu.

Ker predstavljajo starši oziroma družina, sorodniki in svaštvo mladostniku/ci mrežo socialnih odnosov, ki so zanj potencialno vir emocionalne, ekonomske in ostale podpore so »pomembni drugi« vključeni v program izvajanja mladinskega stanovanja, seveda glede na sam interes mladostnika/co in njihovo lastno motiviranost.

7. NAČELO EKONOMIČNOSTI

Končni cilj obravnave je, da mladostnik/ca razvije svoje potenciale, sposobnosti in veščine, ki mu/ji bodo pripomogle k uspešnemu spoprijemanju s težavami na poti k samostojni in odgovorni osebi, zaradi česar se teži tudi k načelu ekonomičnosti, ki pomeni prizadevanje za učinkovito uporabo čim več civilnih virov za uspešen osebni razvoj, to je tistih, ki jih je posameznik sposoben pridobiti za zadovoljevanje svojih življenjskih potreb (namesto svetovalnega razgovora vrstniški, namesto nočnega dežurstva vzgojitelja sposobnost prevzeti odgovornost za svoje vedenje, namesto zavodske kuhinje pridobiti sposobnost opraviti varčen nakup hrane ipd.).

6.2. Dejavnost na terapevtski domačiji Appaloosa ranč (Dominique Artel)

Poslanstvo:

Vsak človek je, ne glede na življenjske okoliščine, v katerih se trenutno nahaja, celovit, edinstven in v sebi skriva velik potencial. Zasluži si spoštljivo in dostojanstveno obravnavo po humanističnih načelih. Za spodbujanje razvoja svojih sposobnosti v največji meri potrebuje varno okolje in primerne izzive. Zdravje predstavlja neizogiben in temeljni del človeške dobrobiti. Odmaknjenost v podeželsko okolje z aktivnostmi, povezanimi z naravo in skrbjo za živali, omogoča ljudem, da ob divjem tempu današnjega sveta, zadihajo počasneje in se bolj pozorno osredotočijo na svoje življenjsko stanje. Temelj našega delovanja je ponuditi vsakemu posamezniku občutek sprejetosti in sproščenosti, saj le tako lahko v terapijo vključi lastne ideje, spoznanja in doživetja. Obravnava je individualna, v vsak načrt zdravljenja pa so zajeti vidiki dobrega počutja, možnosti samoodločanja, lastne pobude in osmišljenja.

Cilji:

- spodbujanje delovanja v skladu z lastno identiteto,
- spodbujanje socialne zrelosti na področjih ljudi, živali in okolja,
- spodbujanje razvoja in utrjevanje samostojnosti in samozavesti v vsakdanjem življenju,
- spodbujanje sposobnosti za navezovanje stikov.

Želimo doseči, da se v tem duhu, pod drobnogledom dnevnih aktivnosti, posamezniki oblikujejo, rastejo in se motivirano ter z veseljem ukvarjajo sami s seboj in bližnjim okoljem.

Ciljna skupina:

Obravnava je namenjena mladostnikom in mladim odraslim z vedenjskimi težavami, ki trpijo zaradi duševne prizadetosti ali odvisnosti, ki so v težkih življenjskih razmerah ali iz drugih razlogov potrebujejo varno bivalno okolje in nadzorovane aktivnosti.

Skrb za živali, dela na polju in v gozdu se odvijajo na prostem v vseh vremenskih pogojih. Posameznika pomirjajo, vzbujajo zanimanje in vračajo zadovoljstvo v življenje. Spodbujajo samozavest in pripravljenost za zaposlitev ter s pridobljenimi veščinami tudi odpirajo poti zanjo.

Bivalno okolje:

Domačija se nahaja v majhni vasi Dobruša pri Vodicach, odmaknjena od vrveža, obkrožena z naravo in alpsko panoramo.

Celostno družinsko oskrbo z ločeno nastanitvijo nudimo eni do dvema osebama hkrati. Na voljo sta dve sobi s skupno kopalnico, ki nista povezani z družinskim stanovanjem.

Dva do trije obroki dnevno so postreženi za skupno jedilno mizo.

Na domačiji živi pet mačk, dva psa in sedem konj, nastanjenih na prostem, s katerimi se lahko izvaja tudi terapevtsko jahanje pod strokovnim vodstvom (certifikat SG-TR).

Dvanajst hektarjev kmetijsko obdelanih zemljišč, vključno z gozdom, zagotavlja delavno okolje v naravi in številne različne možnosti zaposlitev.

Na domačiji deluje tudi gozdni vrtec za otoke, stare 2-6 let, ki na travnikih, poljih in v gozdovih v vseh vremenskih pogojih spoznavajo naravo in ustvarjajo možnosti za starostno mešana druženja.

Uporaba spleta, računalnika in televizije je omejena in na voljo le pod dogovorjenimi pogoji.

Dnevne dejavnosti:

Vodeno delo se na domačiji odvija na področjih kmetijstva, obrti in gospodinjstva, kar vključuje naslednje dejavnosti: hranjenje, negovanje in sprehajanje konj, manjša popravila in obnovitvena dela, skrb za vrt, pomoč pri delu v gozdu in košnji, pomoč v kuhinji, vključevanje v skrb za domače otroke, udejstvovanje pri skupnih aktivnostih in izletih, skrb za red in čistočo lastne sobe.

Za šolsko mladino, mlade s posebnimi potrebami ali za poklicno pripravo za določeno delo je organizirano ustrezno izobraževanje na domu v obliki zasebnih učnih ur.

Osebj:

Vodenje, terapevtske pogovore, krizne intervencije, program terapevtskega jahanja in aplikacijo morebitnih zdravil izvaja Dominique Artel, diplomirana medicinska sestra s certifikatom za jahalnega terapevta SG-TR. Gospa Artel ima desetletne izkušnje dela na intenzivnem psihiatričnem oddelku v bolnišnici Königsfelden v Windischu v Švici, kjer je bila tudi odgovorna za izobraževanje in mentoriranje mlajših kadrov (za mentorstvo je opravila tudi ustrezen tečaj). Več let se je izobraževala tudi na področju psihologije psov in konjev in vodenja vedenjsko problematičnih psov (pridobila je švicarski naslov živalske psihologinje in vedenjske svetovalke).

Nadzor pri delu na kmetiji in zaposlitvah zunaj doma nudi Andrej Zimic, partner Dominique Artel, kmet in strojnik. Občasno so prisotni tudi prostovoljci iz celega sveta, ki podpirajo delo na domačiji. Z nami redno sodeluje tudi univ. dipl. psiholog in psihoterapevt, ki glede na potrebe obravnava posameznike.

Dolžina bivanja, poskusno obdobje:

Dolžina bivanja je individualno prilagojena in se spreminja glede na potrebe. Običajno znaša tri do dvanajst mesecev, po dogovoru tudi dlje. Poskusno obdobje traja en mesec.

Izključitev:

Ne sprejemamo:

- bolnikov z akutno duševno boleznijo,
- oseb z intenzivnimi potrebami po pomoči pri osebni negi,
- oseb s hudo zasvojenostjo z drogami,
- oseb, krivih spolnega nadlegovanja ali zlorab, ali drugih kaznivih dejanj, ki bi lahko ogrozile dobrobit sebe in drugih oseb.

Nujni primeri:

V primeru zdravstvenih težav je posamezniku omogočena zdravstvena obravnava v Univerzitetnem Kliničnem Centru Ljubljana, za kar mora imeti urejeno ustrezno zdravstveno zavarovanje (v primeru tujcev Evropsko zdravstveno zavarovanje in zavarovanje osebne odgovornosti).

V primeru poslabšanja akutne duševne bolezni se takoj naveže telefonski stik z lečečim psihiatrom in organizira ustrezna strokovna obravnava. V tem primeru se po potrebi bivanje prekine, posameznika se po dogovoru pospremi v ustrezno ustanovo ali nazaj v izhodiščno okolje (v primeru tujcev se uredi prevoz v domovino).

6.3. Preventivne aktivnosti za otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (Nika Dulmin, psih.)

Otroci čustvenimi in vedenjskimi motnjami imajo v šolskem okolju zelo specifične vzgojne potrebe, ki nezadovoljene lahko privedejo do zelo zaskrbljujočih, negativnih izidov. Podpore v družinskem okolju običajno nimajo oz. so neustrezni vzgojni vzorci v družini najpogosteje tudi vzrok za nastanek ali vsaj za poglobitev čustvene in vedenjske motnje. Po mojih izkušnjah pogosto ti otroci nimajo odločbe kot otroci s posebnimi potrebami oz. so kot otroci s posebnimi potrebami pogosto prepoznani (pre)pozno.

Rizičnih dejavnikov za nastanek vedenjskih in čustvenih motenj je zelo veliko, večina otrok z vedenjskimi in čustvenimi motnjami, s katerimi je sodelovala, pa sodi v eno izmed naslednjih skupin ali v kombinacijo teh dejavnikov:

- priseljenci,
- otroci, katerih eden izmed staršev ima (je imel) psihozo,
- otroci, ki so preživeli smrt v družini (oče, mama, sorojenec),
- spolne zlorabe v družini,
- alkohol in droge v družini,
- nevrološke posebnosti npr. ADHD v kombinaciji z
- vzgojnim stilom, ki povezuje zanemarjanje na eni strani in razvajanje na drugi strani.

Moje opažanje je sicer tudi, da je pri družinah, ki imajo lastnosti od (1) do (5), ta vzgojni stil pogostejši kot v družinah, ki teh lastnosti nimajo.

Pri dolgoletnem delu z otroki iz rizičnih okolij ugotavljam, da otroci, ki imajo čustvene in vedenjske motnje, dobro funkcionirajo, če jim v kombinaciji z učno pomočjo ponudimo ustvarjalne dejavnosti,

- ki so povsem nove za vse učence in ne le za otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami,

- kjer se ne urijo vsi v enaki dejavnosti, ampak imajo skupen cilj oz. smoter (oz. manjše skupne cilje), do katerega vodi različna dejavnost vsakega izmed udeležencev, ki pa jo izvajajo hkrati oz. v skupini oz. so dejavnosti zastavljene tako, da zmanjšajo možnosti za medsebojno primerjanje.

Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami so zelo občutljivi na vrednotenje in kaznovanje (pa ne samo oni) in tak pristop omogoča izobraževanje brez vrednotenja, kar tem otrokom omogoča, da si odprejo pot do zadovoljstva v sebi zaradi dejavnosti same po sebi ter so manj obremenjeni s primerjanjem pri vzpostavljanju novih prijateljstev in drugih oblik odnosov v skupini, v kateri se izvaja program.

Pri tem je zelo pomembno, da je mentor zelo senzibiliziran za interese vsakega izmed vključenih posameznikov in da se potruji na za vsakogar primeren način vključiti vse udeležene učence. Nekaterim sicer pogosto ustreza tudi to, da ostale samo opazujejo pri delu, da so prisotni v neki produktivni skupini.

Na tovrsten pristop se po mojih izkušnjah dobro odzivajo tudi izrazito razvajeni otroci, saj takšna situacija predstavlja odlično priložnost za učenje postavljanja mej na način, ki ga je pripravljena sprejeti tudi ta skupina otrok. Namesto, da bi kaznovali ali se sklicevali na vnaprej postavljena pravila, jih usmerjamo s spodbudami: "Ko boš ti končal s tem, bo A lahko nadaljeval z onim, ti pa boš skupaj z B naredil to in to. C tebe bi pa prosil, da B naučiš, kako se naredi to..." To seveda ne pomeni, da včasih ni potrebno usmerjanje na osnovi pravil, vendar ni težko doseči optimalnega razmerja med spodbudami in kaznimi.

Vse dejavnosti dodatno lahko povežemo z učenjem komunikacijskih veščin, kar sicer zahteva kar nekaj kreativnosti in predvsem obsežne predpriprave, vendar se ta dodatni učinek še kako splača.

Zdi se mi tudi bolje, da so otroci z čustvenimi in vedenjskimi motnjami pri dejavnostih združeni z otroci, ki tovrstnih težav nimajo, je pa res, da se drugi otroci dejavnosti, v katere je vključena tudi ta skupina otrok, pogosto izogibajo. Če je le mogoče, vendarle ustvarijo neko mešano skupino, v katerih je otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami približno polovica.

Glede na starost otrok na osnovi tega predlagam naslednje projektne dejavnosti.

(1) Preventivne dejavnosti za otroke iz rizičnih okolij v prvi triadi OŠ. Tu še ne bi naredila posebne selekcije vključenih otrok, bi preprosto izvajala dejavnost v celotnem oddelku OPB ali razredu, v katerega je vključenih npr. več priseljencev ali otrok z ozadjem navedenim od (2) do (5) ali hiperaktivnih in drugih otrok s posebnimi potrebami.

Konkretni predlogi dejavnosti:

- izdelava različnih video vsebin s filmsko teorijo na osnovi igre
- preprosta lego ali fisher robotika s preprostim programiranjem
- ustvarjalne dejavnosti v gozdu
- glasbeni bend z orfejevimi inštrumenti
- kuhanje in peka, ki vključujeta veliko oblikovanja

(2) 2. in 3. triada OŠ

- cirkuške veščine
- zahtevnejši glasbeni bend, ki že vključuje vadbo inštrumentov, vendar na osnovi pesmi in glasbenih slogov, ki so blizu mladim
- izdelava zahtevnejših vsebin tudi z uporabo robotskih snemalnih pripomočkov; če je zanimanje, se znotraj tega spozna tudi osnove filmske teorije
- zahtevnejša robotika
- verižni znanstveni eksperimenti
- izdelava odzivnih video vsebin
- izdelava modelov, lesenih igrač

Nekatere otroke je potrebno na sodelovanje v skupini pripraviti individualno, nato preidemo na skupinsko delo, zelo pomembno je, da vsakemu otroku na neki točki ponudimo delo v skupini, vendar smo zadovoljni tudi, če sam z nami npr. izdeluje lesene igrače ali sestavlja robota.

Dejavnosti morajo biti zastavljene na način, da otroku dajo mesto, da pokaže svojo individualnost, tudi stisko, da smo ob njem. Z otrokom smo v komunikaciji, čuječni in srčni.

(3) Srednja šola

Tu bi bilo posebno pozornost nameniti otrokom v programih nižjega poklicnega izobraževanja (NPI), ki bi zahtevali predvsem povsem drugačno strukturo pouka, kot jo šola lahko ponudi. Po mojem mnenju bi moral splošne predmete v NPI programih, v katerih prevladujejo otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami (čeprav brez odločbe), izvajati socialni pedagog, inkluzivni pedagog, psiholog ali drug profil, ki je usposobljen za delo z otroki s posebnimi potrebami. Pouk ne bi smel biti vezan na šolske ure, ampak bi morala ure povezovati ena oseba.

Za to starostno skupino mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi motnjami po mojih izkušnjah pride sicer v poštev tudi učenje komunikacijskih veščin na klasične načine, čuječnosti, klasični psihološki pristopi. Tej skupini otrok ti pristopi po mojih izkušnjah tudi ustrezajo, v njih precej radi sodelujejo, se na tovrstne tematike predvsem zelo radi pogovarjajo in to tudi potrebujejo. Pogovor je tudi odlična priložnost, da preprečimo organizirana kriminalna dejanja, ki se žal rada spletajo v skupinah teh mladostnikov.

Zdi pa se mi nasploh problematično to, da se v teh programih težavni mladostniki dobijo skupaj in se medsebojno spodbujajo v destruktivnem obnašanju.

Primer dobre prakse: Projekt Živimo video, ustvarjamo video

Projektni sklop Živimo video, ustvarjamo video od leta 2008 izvajamo v okviru Klubu Pelikula.si. Ker projekt vsako leto sproti financiramo iz zelo različnih virov (Evropski socialni sklad, Mladi v akciji, nekdanji MŠŠ, občine, v katerih delujemo, predvsem občina Kranj), se način izvedbe prilagaja vsako leto sproti.

Skupno večini projektov znotraj našega programa je, da otrokom iz rizičnih okolij ali z že ugotovljenimi vedenjskimi in čustvenimi motnjami v starosti od 6 do 19 let ponudimo različne projektne dejavnosti na področju video oz. multimedijskega ustvarjanja in zabavne robotike.

Včasih seveda projekt ponudimo tudi otrokom, ki ne sodijo v rizično skupino otrok, če so pogoji financiranja drugačni. Večkrat smo otroke z vedenjskimi in čustvenimi motnjami ali otroke iz rizičnih skupin združili z izrazito nadarjenimi otroci, kar se je tudi pokazalo za zelo učinkovito za obe skupini.

Projekt vedno izvaja tim, sestavljen iz vrhunskega strokovnjaka ali več strokovnjakov na obravnavanih področjih (ne nujno z izobrazbo na tem področju, gre predvsem za osebe, ki so na tem področju zelo uspešne na trgu dela), ki imajo tudi izkušnje dela z otroki in mladostniki in so tudi sami mladi ter vodja projekta univ. dipl. psihologinja Nika Dulmin. Pogosto so pri izvedbi projektnih aktivnosti prisotni tudi učitelji, svetovalni delavci, socialni delavci, izvajalci DSP oz. drugi strokovni delavci, ki otroke dobro poznajo, če je to mogoče kar v vlogi udeležencev.

Vsako leto vnaprej določimo 3 ali 4 projektne cilje oz. manjše projekte, ki jih bo izvajala manjša skupina znotraj celotne naše ciljne skupine. Projektni cilji so določeni glede na starost in druge značilnosti otrok, kolikor jih lahko predvidimo, včasih pa tudi glede na institucionalne okvire institucij, s katero sodelujemo, ter se običajno določijo skupaj s sodelavci iz inštitucij, s katerimi sodelujemo.

Posamezen projektni cilj predstavlja predvideni video izdelek, ki naj bi ga ciljna skupina otrok, ki so uporabniki določene šole ali DC-ja, izdelala znotraj projekta.

Primeri možnih video izdelkov:

- prispevki na temo interesov ali dejavnosti vključenih ali drugih učencev - tu lahko video dejavnost povežemo z izvedbo druge interesne dejavnosti vključenih otrok (primer: <https://www.youtube.com/watch?v=2w0sV3CQGE4> - v tem primeru sicer niso sodelovali učenci z vedenjskimi motnjami)
- 3-D fotografija ali video
- stop-motion animacija (primer: https://www.youtube.com/watch?v=U7_PkcqoPVU)
- videospot na šolsko himno (primer: <https://www.youtube.com/watch?v=Miw3ul48O1c>)
- predstavitev šole ali dnevnega centra (primer: <https://www.youtube.com/watch?v=mrA3c-d1qMI>)
- promocijski in predstavitveni filmi na temo skrbi za okolje
- programirani video izdelek

Trenutno pričenjamo z izdelavo videov na izbrano družbeno ozaveščeno temo ("reševanje konfliktov, vzgoja za nenasilje, mladi za mlade"). Upamo, da bomo prav tako uspešni kot recimo smo bili pri izdelavi prispevkov ali srhljivk... (Mimogrede: Ti otroci in mladostniki bi vsi raje snemali srhljivke in grozljivke in včasih jim pri tem tudi popustimo... Ker je grozljivka filmsko pač najmočnejši žanr. V tem primeru mora seveda nujno slediti pogovor o filmskih trikih, manipulacije z videom in kritičnem dojemanju video vsebin, kar za te otroke in mladostnike ni nerelavantna tema.)

Otroci in mladostniki so od začetka do konca vključeni v izdelavo video izdelka, glede na izražen interes. Veliko video izdelkov tudi nismo povsem dokončali, ker smo vztrajali pri tem, da video dokončajo sami; poudarek je še vedno na samem procesu izdelave.

Tovrstni video projekti brez dodatnega napora omogočajo izvedbo dejavnosti, ki pri otrocih in mladostnikih ne vzbujajo potrebe po medsebojnem primerjanju, prav tako omogočajo postavljanje spodbud kot glavnega sredstva

usmerjanja. Funkcije oz. delovne naloge v videu so zelo raznolike, zato imamo v tej dejavnosti možnost, da motiviramo zelo različne otroke, tiste tehnično spretno, tiste igralsko nadarjene, tiste bolj ustvarjalne, za vsakogar se kaj najde. Če pa jim bolj leži npr. kuhanje, so pač kuharji v preprosti kuharski oddaji, ki jo posnamemo z njimi, tudi ta vloga jim nudi priložnost za razvoj.

6.4. Inštitut Knoll za glasbeno terapijo in supervizijo

Referenčni projekt: Glasbena terapija za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi motnjami

Opis projekta:

Med letoma 2009 in 2012 smo v sodelovanju z Mladinskim Klimatskim Zdraviliščem Rakitna (kratko: MKZ Rakitna) izvajali redni terapevtski program »Glasbena terapija za otroke in mladostnike s čustvenimi in/ali vedenjskimi motnjami«. Glasbeno terapevtsko delo smo izvajali v dveh uveljavljenih programih MKZ Rakitne:

»Šola zdravega odraščanja« - program namenjen otrokom in mladostnikom s težavami na področju čustvovanja, vedenja ali vključevanja v vrstniško skupino, ter

»Program reintegracije in rehabilitacije oseb z motnjami hranjenja in čustvenimi motnjami«

Terapije smo izvajali redno enkrat do dvakrat tedensko v skupinah primerne velikosti (4-6 udeležencev) v trajanju 45 minut. Uporabljen je bil pristop aktivne glasbene terapije.

Glasbena terapija:

Glasbena terapija je strokovna praksa, v kateri igra osrednjo vlogo dvosmerni proces med terapevtom in klientom, pri čemer uporaba glasbe klientom nudi varno okolje, kjer se lahko srečajo s svojo stisko, jo izrazijo, preoblikujejo in ozdravijo. Razlog za uporabo glasbe v terapevtske namene je dejstvo, da je glasba medij, ki ima neposreden dostop do človekovega čustvenega in podzvestnega sveta. Glasbena govorica je prirojena vsakemu človeku ter mu tako nudi komunikacijo na najpristnejši način s soljudmi in okoljem, glasbenega predznanja klienti ne potrebujejo. Tukaj uporabljen pristop temelji na pristopu aktivne glasbene terapije. Prisotni ustvarjajo lastno glasbo, ki služi kot svojevrstno sredstvo sporazumevanja. Z istočasnim ustvarjanjem novega odnosa preko glasbe in pogovora med terapevtom in klientom, poizkušamo spremeniti in popraviti škodljive vzorce, ki zaustavljajo posameznikov razvoj in napredek. Kot stroka je glasbena terapija danes že širom sveta dokazano učinkovita v različnih zdravstvenih kontekstih in nemalokje zakonsko podprta. Pri nas smo v tem procesu.

Glavne metode:

- pozdravna in zaključna pesem
- prosta ali delno strukturirana glasbena improvizacija z instrumenti in/ali z glasom
- glasbeno improviziranje določenih tem z instrumenti in/ali z glasom
- petje znanih ali izmišljenih pesmi, uglasbitev lastnih besedil klientov
- povezovanje glasbe in drugih umetnostnih medijev (gibanje-ples, drama, likovnost)
- pogovor in refleksija izkušenj

Učinki glasbeno-terapevtskega dela:

- Izboljšanje stika s samim sabo (sprejemanje, razumevanje)
- Izboljšanje samozavesti (pridobivanje pozitivnih izkušenj)
- Spodbujanje samoizražanja (ne-verbalno in verbalno)
- Refleksija izkušenj, od neverbalnega delovanja v verbalno sporazumevanje
- Izboljšanje stika z okolico (komunikacija), vključevanje v skupino

Redno sodelovanje glasbenih terapevtk v strokovnem timu ustanove je pomembno prispevalo k izboljšanju razumevanja potreb in potencialov posameznikov in tako obogatilo delovanje ustanove v smislu celostne obravnave otrok in mladostnikov.

Izvajalki:

Claudia Knoll, dipl. glasbena terapevtka (Magdeburg, Nemčija), vodja študija glasbene terapije, dolgoletne izkušnje glasbeno-terapevtskega dela z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, motnjami avtističnega spektra ter težkimi razvojnimi motnjami. Prav tako dela z odraslimi ljudmi z razvojnimi motnjami ter z ženskami in otroki žrtve nasilja. Zaključuje magistrski študij supervizije, osebno in organizacijsko svetovanje na PeF Univerze v Ljubljani.

Špela Loti Knoll, mag. glasbene terapije (Cambride, UK), akad. glasbenica oboistka, profesorica oboe, višja predavateljica, direktorica Inštituta Knoll, vodja študija glasbene terapije, dolgoletne izkušnje pri glasbenoterapevtskem delu z otroki v sirotišnicah (BiH), težko prizadetimi mladostniki (UK), z otroki in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami ter motnjami hranjenja, z odraslimi z motnjo v duševnem razvoju in psihiatričnimi bolniki. Predava predmet Animacija z umetnostnim izražanjem na več višjih šolah po Sloveniji in deluje kot glasbena terapevtka v Varni hiši Gorenjske.

Aktualno:

Delo smo v letih projekta na MKZ Rakitna izvajali preko samostojnega podjetja Glasbena Terapija Claudia Knoll s.p. Od oktobra 2014 naprej pa izvajamo našo glasbenoterapevtsko in izobraževalno delo preko neprofitne organizacije oziroma zavoda IK - Inštitut Knoll za glasbeno terapijo in supervizijo, v kateri sedaj tudi izobražujemo glasbene terapevte v triletnem študiju ob delu.

Podobno, a krajšo projekto delo smo v letu 2015 izvajali v kontekstu projekta Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport: Spodbudno učno okolje za zagotavljanje enakih možnosti v vzgoji in izobraževanju na Osnovni šoli Brežice in v CIRIUS Kamnik.

6.5. Koncept specialno pedagoškega jahanja (Galophea)

Specialno pedagoško jahanje je namenjeno otrokom in mladostnikom, ki potrebujejo spodbude pri razvoju svojih še neodkritih potencialov in samozaupanja. Konj tako lahko postane prijatelj, tihi spremljevalec, ki s svojo elegantno nedotakljivostjo in nežnostjo privabi vsakogar, ki potrebuje kompas na svoji življenjski poti. Premagovanje strahu pred neznanim, učenje socialnih veščin, ki olajšajo komunikacijo z drugimi, formiranje pomembnih navad, ki pripeljejo do zelenih uspehov, so le ene od močnih področij druženja s konji. Ob konju in

na konju se tkejo vezi in ustvarja notranja moč, ki otroku ali mladostniku dajo dodaten zagon in energijo za učenje, preseganje sebe, vzpostavljanje novih odnosov s soljudmi.

Specialno pedagoško jahanje se začne s stikom in dotikom konja, umiritvijo vseh čutov in soočanju z lastnimi strahovi, željo po uspehu in trenutnimi zmožnostmi. Preko krtačenja in skrbi za konja se stik poglobi. Otrok se uči in konj ga potrpežljivo spremlja, mu nudi oporo pri učenju novega ter mu odpusti tudi nehote storjene napake. Odnos konj – otrok se razvija v druge, še neodkrite razsežnosti, in otroka spodbuja k boljšemu. Tako pozitivno vpliva na iskanje življenjsko pomembnih vrednot, na razvoj samostojnosti, socialne integritete in senzomotorično integracijo.

Otrok prek dejavnosti ob konju in na konju na igriv način s pomočjo socialne pedagoginje osredotočeno sledi navodilom, ki ga vodenje konja od njega zahteva. Ko mu uspe voditi tako veliko žival kot je konj, se mu odpre nova percepcija uspeha in dojetanja sebe. Ob samem izvajanju različnih dejavnosti, imamo z otrokom priložnost neprecenljive vrednosti, da z njim v sproščenem okolju spregovorimo o njegovih uspehih in neuspehih v šoli, osebnih stiskah, željah, načrtih – ob predpostavki, da tako želi otrok oz. mladostnik tudi sam.

Specialno pedagoško jahanje je sestavljeno iz različnih stopenj, pomembno je sodelovanje z vzgojitelji in otrokom oz. mladostnikom ter skupno načrtovanje, spremljanje izvajanja, samoreflektiranje in evalviranje. Le na tak način lahko dosežemo spremembe, ki izboljšujejo kvaliteto življenja vseh udeleženi in za otroka oz. mladostnika pomembnih drugih ljudi, predvsem njegove družine.

6.6. Program starševstva »Neverjetna leta« (dr. Marija Anderluh)

Neverjetna leta - duševno zdravje vsakemu otroku je projekt, financiran s strani Norveškega finančnega mehanizma. Namenjen je uvajanju prvega dokazano učinkovitega programa za preprečevanje in zgodnjo obravnavo vedenjskih težav otrok med tretjim in osmim letom.

Treningi starševstva Neverjetna leta, ki so široko dostopni staršem po številnih državah po svetu, dokazano zmanjšujejo vedenjske težave otrok, vzpodbujajo njihovo šolsko uspešnost in dolgoročno vplivajo na duševno zdravje otrok in mladih.

Tekom projekta smo v Sloveniji uvedli dokazano učinkovit preventivni program "Neverjetna leta" in tako izboljšali storitve na področju duševnega zdravja otrok po vzgledu Norveške.

Specifični cilji projekta so:

- Uvesti program za preprečevanje vedenjskih težav otrok;
- Usposobiti tim 20 strokovnjakov za izvajanje programa v 10 regionalnih centrih;
- V pilotski program vključiti 300+ staršev;
- Analizirati izkušnje iz tujine (Norveška, Velika Britanija) in prenesti dobre prakse na področju skrbi za duševno zdravje otrok in mladostnikov;
- Predstavitev priporočil glede implementacije treningov starševstva in drugih komplementarnih preventivnih programov in programov zgodnje intervence na področju duševnega zdravja otrok v Sloveniji.

Projekt združuje deset partnerskih centrov iz petih slovenskih regij, kjer smo začeli z izvajanjem treningov starševstva. Konzorcij vključuje javne institucije s področja sociale, lokalnih skupnosti in zdravstva, ki vidijo program kot pomembno pomoč pri izvajanju svojega poslanstva pomoči staršem otrok s težavnim vedenjem.

S tem programom smo poskušali preizkusiti v Sloveniji osnovnega izmed programov Incredible Years (www.incredibleyears.com), ki so programi, katerih učinkovitost je potrjena s številnimi neodvisnimi raziskavami v različnih socialnih okoljih po različnih državah po vsem svetu. Namenjeni so učinkovitemu obvladovanju vedenjskih težav otrok - prek intervencij s starši, otroki in tudi učitelji. Za razliko od mnogih idej, kako ta problem obvladovati, ki jih poskušamo, je to program, ki je zelo strukturiran, natančno je pripravljena vsa vsebina in tudi način, kako ga izvajati, hkrati pa obstajajo tudi načini, kako skrbeti za kakovost izvajanja, kako pomagati izvajalcem, da se čim bolj držijo programa in s tem večajo njegovo učinkovitost.

V programu treningov starševstva se starši srečujejo v skupini z dvema usposobljenima moderatorjema. V skupini imajo priložnost, da v prijetnem, sodelovalnem vzdušju razvijajo nove strategije za uravnavanje vedenja svojih otrok. Delo v skupini vključuje postavljanje individualnih ciljev, igre vlog, samorefleksijo, povratne informacije s strani moderatorjev in domače aktivnosti. Moderatorja predvajata učne posnetke, ki spodbujajo razpravo v skupini, izmenjavo idej in reševanje problemov. Starši na vsakem srečanju dobijo povzetek obravnavane teme, aktivnosti, ki jih vadijo doma z otrokom in kratke zapiske z najpomembnejšimi točkami.

Treningi starševstva potekajo v skupini desetih staršev enkrat tedensko po dve uri, 12-16 srečanj in so za starše brezplačni.

Programi so izredno prijazni staršem, otrokom in učiteljem - temeljijo na gradnji dobrega odnosa z otrokom preko drobnih vsakodnevnih malenkosti, z uporabo veščin, ki delujejo v resnici proti vsem verjetjem staršev - kako s pozitivno pozornostjo, pohvalo, načinom, kako dati navodila, ustvariti rutino kar naenkrat otroci začnejo sodelovati.

6.7. Šport za preventivno prevencijo kriminalitete med mladimi (povzeto po Sedej, 2016)

Različni športi ponujajo različne socialne prednosti. Športi, kot so nogomet, rokomet in odbojka, spadajo v skupino ekipnih športov in pomagajo vadečim razviti socialne veščine, kot so komuniciranje z drugimi, skupno reševanje konfliktov in uspešno delo v skupini za doseg skupnega cilja. Športi, kot so atletika, tenis in kolesarjenje, spadajo v skupino individualnih športov in vadečemu pomagajo razviti socialne veščine, kot so samodisciplina, postavljanje lastnih ciljev in predanost delu. Skupina ekstremnih športov, kot so skok s padalom, motokros in kajak na divjih vodah, pri posamezniku vzbudijo visok nivo adrenalina, ki služi kot zdrav nadomestek zlorabe drog in nasilja. Dokazano obstaja manjša verjetnost, da se tisti, ki se ukvarjajo s športom, obnašajo delinkventno in ukvarjajo s kriminalom (International Youth Crime Prevention and Cities Summit, v Sedej, 2016).

V številnih državah se izvajajo programi, ki poskušajo s športom zmanjšati kriminaliteto med mladimi. V Ameriki so izvedli poskus, s katerim so želeli ugotoviti, ali košarka lahko vpliva na stopnjo kriminalitete. Program, ki se je imenoval Midnight Basketball (slov. polnočna košarka), so organizirali v mestih, ki so imela več kot sto tisoč prebivalcev. Za kontrolno skupino so vzeli nekaj drugih mest, ki so imela prav tako več kot sto tisoč prebivalcev in kjer programa, seveda, niso izvajali. Čeprav se je stopnja kriminala zmanjševala pri obeh skupinah, so raziskovalci uspeli dokazati, da se je v mestih, kjer je program deloval od leta 1990 do 1994, stopnja kriminala zmanjševala hitreje kot v mestih, kjer omenjeni program ni bil izveden. Program so oblikovali tako, da so organizirali turnirje v košarki v času, ko naj bi bilo v povprečju izvedenih največ kaznivih dejanj, tj. pozno zvečer in ponoči (Hartmann, 2006 v Sedej, 2016).

V Kanadi izvajajo program, ki se imenuje PALS (Participate and Learn Skills, slov. sodeluj in se nauči različnih veščin). V kompleksu, kjer biva 417 otrok, starih med 5 in 15 let, so pričeli izvajati različne športne dejavnosti, kot so balet, plavanje in judo. Eksperimentalno skupino so nato primerjali s kontrolno skupino, ki so ji omogočili manj športnih programov z manjšo intenziteto. Program je bil uspešen pri zmanjševanju kriminalitete, saj so raziskovalci ugotovili, da se je v eksperimentalni skupini število prekrškov močno zmanjšalo.

V zahodnem delu Avstralije so težavo vandalizma in kraje v plavalnem centru rešili tako, da so mladim, ki so jih zalotili pri deviantnem ravnanju, naložili kazen v obliki družbeno koristnega dela (čiščenje in vzdrževanje bazena). Tisti, ki so delo dobro opravili, so si zagotovili plačano delo za naslednja dva tedna po prestani kazni. Direktor plavalnega centra je v izjavi za medije dejal, da sta se od leta 1991 do 1993 vandalizem in kraja v plavalnem kompleksu zmanjšala za 85 odstotkov. Direktor plavalnega centra meni, da so otroci, ki so čistili plavalni center z namenom, da odslužijo kazen, plavalni center vzeli za svojega, kar je pripomoglo k zmanjšanju kraja in vandalizma.

V nogometnem klubu Liverpool, ki spada med velikane nogometa, so zaradi primerjave nogometa z vandalizmom in nasiljem leta 1980 pričeli s programom, ki naj bi povezoval lokalne skupnosti z nogometnim klubom. Odprli so šestih manjših klubov z namenom, da bi otroke umaknili z ulic. V okviru programa nogometni zvezdniki vodijo različne priprave, kjer se mladi učijo novih nogometnih veščin, hkrati pa zvezdniki promovirajo akcije proti kajenju in uporabi prepovedanih drog. Leta 1993 se je program razširil s pomočjo državnega financiranja (Cameron in MacDougall, 2000 v Sedej, 2016).

Judo

Za posameznike s psihičnimi motnjami, kot so agresivnost, pomanjkanje samozavesti, pomanjkanje koncentracije, itn. borilna veščina lahko deluje kot ventil, prek katerega se posameznik lahko izrazi na kreativen način. Terapija z borilnimi veščinami pokrije več aspektov dožemanja, tako fizičnega kot psihičnega. Vsaka borilna veščina ni primerna za to obliko terapije, saj nekateri moderni borilni športi, kot na primer UFC, K1 in MMA še dodatno spodbujajo agresivnost. V Sloveniji, še posebej v osrednjeslovenski regiji, je judo ena izmed najbolj obiskanih obšolskih dejavnosti. Nekateri starši, ki se s tovrstnim borilnim športom še niso spoznali, so zaskrbljeni, da ne bi bil prav ta šport spodbudil nasilnega vedenja pri otrocih. Dogaja pa se ravno nasprotno, saj judo temelji na strogi etični vzgoji in spodbuja k samonadzoru, zdravemu in aktivnemu načinu življenja (Carlyle, 2010 v Sedej). Judo ni namenjen pretepanju, temveč osebni in mentalni rasti. To potrjujejo tudi zapovedi in vrline juda, ki narekujejo športniku, da se v primeru nasilja umakne oz. če je napaden, naj nasprotnikov napad odvrne tako, da ga pri tem ne poškoduje. Naučene veščine se nikoli ne izvaja izven telovadnice.

V zvezni državi Arizona so izvedli študijo v kateri so ugotavljali, ali vadba karateja vpliva na vedenje otrok. V študiji je sodelovalo 223 otrok. Raziskava je bila narejena tudi med starši, katerih otroci so se s karatejem ukvarjali kot začetniki, udeleženci nadaljevalnega tečaja in profesionalci. Rezultati raziskave so pokazali močno odstopanje med skupinami. Občutno znižanje nasilja se je pokazalo pri žrtvah nasilja in povzročiteljih nasilja, ki se ukvarjajo s karatejem. Ugotovitve so pokazale, da karate kot borilna veščina vpliva na vedenje otrok in zmanjšuje nasilno vedenje med mladimi (Moody, 2012 v Sedej, 2016).

V Braziliji judo že služi kot pomemben dejavnik preprečevanju nasilja. Nekdanji brazilski olimpijec Flavio Canto je leta 2003 začel z volonterskim projektom poučevanja juda v mestu Rocinha, ki leži južno od Rio de Janeiro in velja za eno največjih favel v Braziliji. Canto je kmalu spoznal, da ima v rokah odlično orodje s katerim lahko vpliva na izobrazbo, obnašanje v družbi in zdravo življenje mladih (Kiptanui, 2015 v Sedej). Canto je odprl inštitut Reacao, katerega ideja je bila, da mlade s pomočjo juda usmerijo na pravo pot. Canto pravi, da je judo borilna veščina, ki te ne zaznamuje po tem, kolikokrat si padel na tla, temveč po tem, kolikokrat si se pobral. Poleg juda v obliki izobraževalnega programa, so kmalu ustanovili tudi olimpijski program, ki omogoča mladim, da postanejo

vrhunski judoisti. Program se je izkazal za izredno uspešnega, saj iz favele Rochina prihaja Rafaela Silva, prva Brazilka, ki je osvojila naslov svetovne prvakinja v judu. Rafaela pravi, da ji je trener pomagal, da je sovraštvo in agresijo usmerila v šport in se tako uspešno umaknila iz kriminalne družbe (Judo For The World - Brazil, 2016 v Sedej, 2016).

V faveli Mare se z judom že 16 let uspešno borijo proti nasilju in socialnim težavam družbe. Tamkajšnji trenerji prihajajo iz podobnih okoliščin kot njihovi varovanci, zato se zavedajo, kakšne težave imajo njihovi učenci. Poučevanje juda je tam še toliko bolj usmerjeno v disciplino in etiko judoistov, ki jo učenci nato iz dvorane prenašajo tudi v vsakdanje življenje. Moto judoistov, ki prihajajo iz Judo kompleksa Mare, se glasi: »Sovraštvo me je pripeljalo do juda, ljubezen pa me je pritegnila, da treniram še danes« (Judo For The World - Brazil, 2016 v Sedej, 2016).

Na Japonskem se je po hudem potresu leta 2011, ki je terjal na tisoče žrtev in popolnoma uničil nekaj mest, mojster juda Kenji Iwasaki na primer odločil, da uporabi judo za preprečevanje obupa in depresije sovaščanov. Kljub veliki katastrofi je nadaljeval s treningi juda, četudi je to pomenilo, da so treningi potekali zunaj na betonu. Ne le, da je s tem pokazal nezlomljiv duh in disciplino, njegov študent je pet let po potresu dejal, da ga je Iwasaki skozi judo naučil, da mora biti dober do ljudi okoli sebe.

V Zambiji judo uporabljajo kot sredstvo za preprečevanje vandalizma in nezaposlenosti. Matilda Mwamba, znana tudi kot »mama judo«, je zasnovala program, ki temelji na Kanovem idealu izobraževanja in ni usmerjen v profesionalni, temveč v družbeni šport. Njena ciljna skupina so zanemarjeni otroci z ulic, ki so zaradi okoliščin podvrženi kaznivim dejanjem. Program izvaja v sodelovanju s cerkvijo in rdečim križem in pri tem uporablja temeljna načela juda z namenom izobraževanja. Za otroke, ki se ukvarjajo z judom, sta zanimanje pokazala tudi vojska in policija, ki želita z judom zmanjšati uporabo strelnega orožja. Matilda Mwamba je sicer prva ženska v zgodovini afriškega juda, ki so jo izvolili za predsednico nacionalne judo zveze (Brousse in Matsumoto, 1999: 45 v Sedej, 2016).

V Združenih državah Amerike je judo močno vplival na pristope k reševanju socialne problematike. Najbolj učinkovita in uporabna metoda je »verbalni judo«, ki jo uporabljajo policisti in druge organizacije za izvrševanje zakonodaje. »Verbalni judo« vsebuje nežno, mehko in uglajeno reševanje problemov, kar policistom pomaga pri zmanjševanju napetosti in konfliktov pri opravljanju svojega dela. Policiste uči, da se morajo znati pogovarjati o problemih, poslušati ljudi in učinkoviteje komunicirati, ter se poskusiti vživeti v ljudi in tako razumeti njihovo stisko. »Verbalnega juda« se učijo tudi študenti, podjetniki, advokati in sodniki. V Detroitu, Paul Singleton vodi treninge juda za žrtve nasilniške kriminalitete (posilstvo, mladoletniško prestopništvo, zloraba drog, itn.). Z vadbo juda si žrtve nasilja povrnejo samozavest in se lažje spopadejo z naporji vsakdanjika. V Kaliforniji poskušajo s treningi juda na pravo pot usmeriti skupine problematičnih mladostnikov in jih bolje pripraviti na življenje v družbi. V Atlanti pa so šli še korak dlje, saj sodišče mladoletnikom ponuja možnost, da kazen odslužijo v zaporu ali se udeležijo nadzorovane vadbe juda. Pri vadbi juda pridobijo samozavest in se vedejo na družbeno sprejemljiv način ter postanejo koristni člani družbe. Program se je izkazal kot izredno uspešen, saj so med njimi le redki povratniki (Brousse in Matsumoto, 1999 v Sedej, 2016).

7. Izhodišča za pripravo pilotnih projektov kot osnova za pripravo systemske ureditve delovanja vzgojnih zavodov

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je z dne 11. 2. 2016 imenovalo delovno skupino za pripravo izhodišč za systemsko ureditev delovanj vzgojnih zavodov, ki jo sestavljajo mag. Polona Šoln Vrbinc, vodja - MIZŠ in 6 članov/ic (dr. Mitja Krajncan - Pedagoška fakulteta, Olga Rupnik- MD Malči Belič, Boštjan Bajželj- MD Jarše, mag. Andrej Gregorač- VZ Kranj, mag. Ksenija Švalj- MIZŠ in dr. Manica Jakič Brezočnik- MIZŠ).

Oblikovanje predlogov in aktivnosti za sistemsko ureditev delovanj vzgojnih zavodov mora temeljiti na sledečih izhodiščih:

Oblikovanje programov, v katere bo možno vključevanje vseh otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami: programi morajo vsebinsko pokrivali celotni spekter potreb otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

Programi morajo vedno izhajati iz težnje po inkluziji in inkluzivni družbi; otroci in mladostniki s posebnimi potrebami morajo biti vedno v vsakem trenutku zaznani in obravnavani kot enakovredni del družbe, ki absolutno in brez premisleka prispevajo h kakovosti in pestrosti družbenih odnosov; zaradi tega mora biti njihova vloga v družbi aktivna, ne pasivna, samo učenje pa usmerjeno v učenje aktivnega državljana in ne pasivnega uporabnika.

Opredelitev statusa programa/aktivnosti znotraj vzgojno-izobraževalnega sistema. Nujno je, da je vsak program zelo jasno opredeljen v VIZ sistem v smislu, da se opredeli standarde in cilje programa ter predvsem kompetence, ki jih udeleženec v programu pridobi tekom samega programa. V primerih, ko gre za intenzivne programe, za same programe ni potrebno, da so časovno omejeni, ampak vsebinsko: ko udeleženec doseže cilje, ki so zastavljeni v programu, je program uspešno zaključil, ne glede na to, koliko časa je potreboval za to (zaradi tega je pomembna vključitev programov v VIZ sistem). Pomembno je, da posameznik, ko zaključi program, pridobi jasne in enoznačne kompetence za to, da lahko ali opravlja nek poklic, za katerega se je v programu izobraževal, ali nadaljujejo s šolanjem na stopnji, s katero je program ocenjen.

Za temeljit vsebinski pregled bi bilo treba ob pilotnih projektih, ki bi jih v vzgojnih zavodih izvedli s sredstvi Evropskega socialnega sklada v letih 2017 in 2018, pripraviti študijo, ki bi vključevala:

1. Pregled in spremljavo obstoječih programov dela v vzgojnih zavodih
2. Strokovno podporo pri celotni obravnavi in razvojnih programih dela v vzgojnih zavodih
3. Razvoj in spremljavo novih oblik dela, metod in didaktičnih pristopov
4. Nadgradnjo obstoječe mreže programov in vzgojnih zavodov
5. Pripravo metod in gradiv za uspešno celotno obravnavo otrok s posebnimi potrebami s kazalniki uspešnosti (preventiva, pomoč vzgojno-izobraževalnim ustanovam, pomoč družini, pomoč znotraj vzgojnega zavoda, pomoč po odpustu) ter izvedba strokovnega izobraževanja za strokovne delavce v vzgojnih zavodih.

Pilotne projekte bi bilo treba izvesti predvsem na naslednjih področjih:

7.1. Strokovna podpora družinam, vrtcem in šolam

- Strokovni center

Vzgojni zavodi na področju preventive delujejo predvsem kot strokovni centri ali podporne inštitucije za pomoč drugim vzgojno-izobraževalnim zavodom, kjer so v vzgojo in izobraževanje vključeni otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

Njihove naloge:

- oblikovanje in vodenje timskega sodelovanja različnih sistemov pomoči pri obravnavi posameznega otroka ali mladostnika, priprava in evalvacija individualiziranega programa v rednih šolah;
- svetovalno in terapevtsko delo z družinami z otroki in mladostniki (izobraževalne, podporne in terapevtske skupine za starše in mladostnike, individualno, družinsko ter individualno svetovanje in terapevtske obravnave). Predmet obravnave je družina, ki se sooča z raznorodnimi problemi, kot so pogosta ali trajna nesoglasja v družini, slaba komunikacija v družini (tudi agresivna in sovražna), različne oblike nasilja (psihično, fizično), različne oblike zasvojenosti enega ali več članov družine, težave otrok v šoli, neustrezna skrb za otroke, ter razhajanje partnerjev in razpad družine;
- izvajanje organiziranih oblik svetovanj in izobraževanj ter »supervizija« za strokovne delavce šol, vrtcev, VIZ, nevladnih organizacij in drugih zainteresiranih v primerih, ki obravnavajo družine ali mladostnike, pa se znajdejo v dilemah ali z občutkom nemoči in neučinkovitosti. »Supervizija« predstavlja reševanje konkretnih težav, zapletov in zastojev v obravnavah z možnostjo ponudbe različnih edukacijskih vsebin v obliki krajših, posamičnih predavanj ali kontinuiranih izobraževalnih oblik;
- oblikovanje diagnostičnega tima:

Diagnostični tim bi bil zadolžen za oblikovanje strokovnega mnenja glede usmeritve v ustrezni vzgojno izobraževalni program za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. Diagnostični timi bi lahko delovali v okviru strokovnih centrov. Sestavljeni bi bili iz strokovnjakov s področja vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, po možnosti strokovnjakov, ki že delujejo kot vzgojitelji ali učitelji v enem izmed obstoječih programov ali zavodov. Člani diagnostičnega tima bi bili imenovani (s strani vodje strokovnega centra) za konkretne primere, ko se s strani centrov za socialno delo razmišlja o vključitvi določenega otroka ali mladostnika v vzgojni program. Naloga diagnostičnega tima bi bila, da na podlagi pridobitve neposrednih informacij o otroku in družini na terenu pripravi strokovno mnenje – anamnezo s predlogom, kateri vzgojni program bi bil glede na to mnenje ustrezen za otroka. Strokovno mnenje bi bilo posredovano pristojnemu CSD-ju, ki bi otroka ali mladostnika nato v nadaljnjih obravnavah usmerjal v priporočeni vzgojni program.

- Mobilni socialni pedagog – dnevna obravnava

Program mobilne socialno-pedagoške službe za potrebe tistih otrok in mladostnikov, ki potrebujejo predvsem dnevno vzgojno obravnavo, ki je v določenem, bolj intenzivnem obsegu vezana tudi na vzgojno pomoč na domu. Mobilna socialno-pedagoška služba med tednom deluje na relaciji vzgojni zavod – šola – dom. V sklopu delovanja omogoča socialno pedagoško pomoč v šoli (dodatna strokovna pomoč socialnega pedagoga), v vzgojnem zavodu (pomoč pri izvajanju dela dnevnega programa) in na domu (vzgojna pomoč družini pri načrtovanju in usmerjanju aktivnosti za otroka/mladostnika).

7.2. Vzgojni program in oblike dela v vzgojnem zavodu

- Stopenjski razvojni program za otroke s težjimi oblikami čustvenih in vedenjskih motenj

Program za otroke, pri katerih je stalna nevarnost, da bodo poškodovali sebe ali druge (v stanju, ko se počutijo ogroženi in ne izbirajo sredstev za svojo obrambo) ali pa da bodo poškodovali sebe (izredno rizična vedenja: uživanje alkohola, droge, vožnja z motorji brez zaščite, zapletanje v konflikte in pretepe,...):

Predfaza: sprejemna skupina

1. faza/skupina: popolnoma nadzorovano okolje; individualno delo ali delo v majhnih skupinah znotraj skupine;

2. faza/skupina: delno nadzorovano okolje; individualno delo, postopno vključevanje v različne skupinske dejavnosti znotraj skupine;
3. faza/skupina: malo nadzorovano okolje; obravnava v skupini; skupinske dejavnosti izven skupine;
4. faza/skupina: malo nadzorovano okolje; obravnava v skupini; lahko tudi odpust; vključevanje v redne šolske programe in aktivnosti zunaj skupine.

Program je organiziran znotraj zavoda, prehod med stopnjami mora biti jasno opredeljen, hkrati pa je otroku dana možnost za vračanje na predhodno stopnjo, če napredek na razvojnem področju ni bil dovolj stabilen.

Poleg tega je pomembna stalnost oseb, kar je ključno tudi glede na teorijo objektivnih odnosov. Za uspešen potek program je predpostavljen razvoj ti. transfernega odnosa, ki naj bi se vzpostavil med otrokom in vzgojiteljem. Brez pojava transfernega odnosa je v teh primerih težko pričakovati pozitivne učinke programa.

Pomembna je tudi seveda prisotnost velikega števila socialno pedagoških vsebin, ki otrokom omogočajo lažje učenje socialnih situacij in s tem pridobivanje socialnih izkušenj za razvoj njihovih socialnih kompetenc, spretnosti in pozitivne samopodobe.

- Stanovanjske ali vzgojne skupine za različne skupine otrok in mladostnikov :

1. DRUŽINSKA STANOVANJSKA SKUPNOST ALI VZGOJNA SKUPINA – specializirana družinska vzgoja – dva socialna pedagoga izvajata vzgojni program za do 5 otrok različnih starosti, praviloma osnovnošolcev, s katerimi ves čas živita. Država krije plači vzgojiteljev, materialne stroške stanovanja ter oskrbo otrok.
2. STANOVANJSKA SKUPNOST PO SPOLU ALI VZGOJNA SKUPINA
3. TERAPEVTSKA STANOVANJSKA SKUPNOST ALI VZGOJNA SKUPINA ZA DUŠEVNO BOLNE OTROKE IN MLADOSTNIKE
4. STANOVANJSKA ALI VZGOJNA SKUPINA ZA OTROKE, KI SO NAMEŠČENI PO SKLEPU SODIŠČA
5. SKUPINA S POUĐARKOM NA ŠPORTU ali S POUĐARKOM NA UMETNIŠKIH VSEBINAH ali S POUĐARKOM ZA DELO Z ŽIVALMI, TEHNIKO.....
6. SKUPINA NA KMETIJI
7. DOŽIVLJAJSKA PEDAGOGIKA IN IZKUSTVENO UČENJE KOT UKREP ALI KOT DOPOLNILO IZVAJANJU VZGOJNEGA PROGRAMA
8. SPECIALIZIRANO REJNIŠTVO ZA IZVAJANJE VZGOJNEGA PROGRAMA - DO 4 OTROCI: Zaposlitev strokovnjaka ustrezne izobrazbe (psiholog, socialni delavec, socialni pedagog, pedagog in drugi sorodni profili), ki bi kot svojo službo k sebi domov vzel mladostnike z namenom strokovno podkovanega vzgojnega dela, sama ustanova bi izvajalcu lahko nudila podporo v smislu supervizij, izobraževanja, svetovanja, ipd.

7.3. Programi za intenzivno obravnavo otrok/mladostnikov

Programi za intenzivno obravnavo otrok in mladostnikov od (vsaj) 12 leta starosti, za katere je značilno:

- Izrazito agresivno vedenje in odklanjanje vzgojne pomoči
- Odvisnost od psihoaktivnih substanc, alkohola ali druge oblike odvisnosti
- Pojav psihičnih težav ali razvoja osebnostnih motenj

Bistveno pri teh programih bi bilo, da so še vedno vzgojno-izobraževalni programi, namenjeni uspešni in čim hitrejši re-integraciji v matična okolja (in matične šole), če je seveda to možno. V programih bi bilo nujno:

- opredeliti cilje programa, ne zgolj časovno omejitev vključitve v program;
- opredeliti kompetence, ki jih udeleženec v programu pridobi ob uspešnem zaključku programa (spričevalo, certifikat,...);
- opredeliti določena dodatna pooblastila strokovnih delavcev pri obravnavah otrok in mladostnikov z namenom preprečevanja ali obravnave nasilja, samopoškodovanja ali vandalizma;
- dodatno opremiti bivalne in učne prostore in pri tem upoštevati predvsem zahteve po varnem okolju, v določenih prostorih tudi predvideti omejitev gibanja, onemogočanje samopoškodbe,...;
- opredeliti normative za delo (maksimalno 4 – 6 otrok/mladostnikov na skupino);
- postaviti stopenjski program glede na napredovanje v reintegraciji z namenom spodbujanja aktivnega pristopa otrok/mladostnikov k odpravljanju njihovih težav;
- imeti stalno zdravniško in pedopsihiatrično službo;
- izvajati izobraževalne programe za poklice, po katerih je dovolj povpraševanja (z ustreznimi normativi);
- vzpostaviti določene povezave s podjetji (ali organizirati manjša socialna podjetja), kjer bi imeli otroci/mladostniki v programih možnost opravljanja prakse oziroma začetnega zaposlovanja (lahko pa bi podjetja na določeni stopnji vodili tudi bivši uporabniki programov).

V vsakem primeru bi moral biti cilj čim hitrejša in pozitivna reintegracija v okolje, iz katerega prihajajo otroci/mladostniki s poudarkom na aktivnem vključevanju posameznika. V primerih, kjer zaradi določenega stanja pri posameznikih (kontinuirane psihične težave, razvoj osebnostne motnje, odvisnost) reintegracija ni možna, bi bila smiselna vsebinska povezava z nadaljnjimi delovno-varstvenimi organizacijami, ki bi nadaljevale programe za usposabljanje posameznikov.

7.4. Prehod iz vzgojnega zavoda

- Povezava vzgojnih programov z zaposlitvijo mladostnikov

Možnost širitve ali prenove Produkcijske šole, v katerega se vključujejo mladostniki srednješolske populacije, ki izpadejo iz rednega sistema šolanja. Vzgojni zavod ustanovi socialno podjetje, mladostniki pa pridobijo nacionalne poklicne kvalifikacije za opravljanje določenega poklica, za katerega se usposobijo.

- Program mladinskih stanovanj in spremljanje mladostnikov po odpustu

Program mladinskih stanovanj je namenjen:

- mladostnikom, ki zaključujejo vsaj srednješolsko izobraževanje, so v zadnji fazi obravnave v vzgojnem programu in se pripravljajo na samostojno življenje;
- mladostnikom, ki zaradi določenih značilnosti obravnave v skupini vrstnikov ne zmorejo, potrebujejo pa še vedno strokovno vzgojno vodenje in so do določene stopnje že pripravljeni na samostojno življenje.

Program bi bil časovno omejen na 6 mesecev, z možnostjo podaljšanja največ za dodatnih 6 mesecev. Izjema so mladostniki iz druge alineje prvega odstavka, kjer je trajanje vodenja programa odvisno od uspešnosti poteka obravnave.

Delovna skupina je 12.9.2016 zaključila z delom, na podlagi strokovnih izhodišč delovne skupine bo ministrstvo pripravilo predloge pilotnih projektov.

8. Viri in literatura

- Andrej Gregorač, Tina Kralj, Mateja Oman: Osredotočimo se na razvijanje potencialov, ne na odpravljanje primanjkljajev: koncept vreden razmisleka (neobjavljeno gradivo)
- 'Ideja inkluzije - med različnimi koncepti pravičnosti in etičnimi teorijami.' Socialna pedagogika, let. 64, št. 2, 76-95.
- Kiehn, E. (1997). Socialnopedagoška oskrba otrok in mladostnikov v stanovanjskih skupinah, Ljubljana.
- Kosmač, Sabina. "(Ne)ustreznost kriterijev za opredeljevanje otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami." Socialna pedagogika (Ljubljana) letnik 11. številka 3 (2007) str. 383-400.
- Krajncan M., Šoln Vrbinč P. (2015). Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje. V knjigi Moči izzivi, vizije vzgojnih zavodov, PeF.
- Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami (ZRSŠ, 2015)
- Lesar S. (2015). Socialno pedagoška pomoč družinam – teoretični vidiki in socialnopedagoška praksa Tubingen, Nemčija. V knjigi Moči izzivi, vizije vzgojnih zavodov, PeF.
- Lesar, Irena (2013)- V knjigi Moči izzivi, vizije vzgojnih zavodov, PeF.
- Popović, T.(2010). Čustvene in vedenjske motnje. V V. Butan, A. Golob, Š. Byrne, B.Hegeduš (ur), Težave v vedenju kot izziv: naša pot. Ig: CUDV Draga.
- Praper, Peter (1999). Razvojna analitična psihoterapija. Ljubljana: Inštitut za klinično psihoterapijo.
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami, Ur. l. RS, št. 56/2014
- Sedej Aljaž: Šport kot mehanizem za preprečevanje nasilniške kriminalitete med mladimi: Analiza primera judoistov (diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, 2016)
- Skalar, V. (1995), Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih skupinah in prevzgojnem domu. Ljubljana:
- Specialno pedagoško jahanje, brošura, Galopea s.p.
- *Doživljajska pedagogika*. Škoflek, Ivan (član uredniškega odbora 2003-). Ljubljana: Društvo za doživljajsko pedagogiko, 2003.
- Vzgojni program, 2004
http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/iz_obrazevanje_otrok_s_posebni_potrebami/programi/
- [Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij](#)

- Zakon o socialnem varstvu
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 in 90/12)
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih- ZZZDR (Uradni list RS, št. 69/2004 z dne 24. 6. 2004)

9. Priloga

Tabela 1: Število predšolskih otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami

2012/13			2013/14			2014/15		
Redni odd.	Razvojni odd.	Skupaj	Redni odd.	Razvojni odd.	Skupaj	Redni odd.	Razvojni odd.	Skupaj
41	8	49	44	6	50	40	3	43

Tabela 2: Število učencev (in delež znotraj učencev s PP) s čustvenimi in vedenjskimi motnjami

2013/14		2014/15		2015/16	
251	2,9%	275	3,2%	324	3,2%

Tabela 3: Število dijakov (in delež znotraj dijakov s PP) s čustvenimi in vedenjskimi motnjami

2013/2014		2014/2015		2015/2016	
54	1,4%	62	1,6%	95	2,3%

Tabela 4: Skupno število otrok in mladostnikov v vzgojnih zavodih

Šolsko leto	Vzgojni zavodi (10)
2011/12	412
2012/13	415
2013/14	417
2014/15	415
2015/16	419

Vir: Statistična baza MIZŠ

Naslov: Vzgojni zavodi

Podnaslov: Izhodišča za sistemsko ureditev in pilotni projekt

Avtorji besedila: mag. Polona Šoln Vrbinc, dr. Manica Jakič Brezočnik, mag. Ksenija Švalj

Izdajatelj: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport

Kraj: Ljubljana

Način dostopa (URL):

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/pdf/Vzgojni_zavodi.pdf

Leto: 2016

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=287782144

ISBN 978-961-6101-92-9 (epub)